

Dragica Malić

REFLEKSI JATA U »ŽIĆIMA SVETIH OTACA«

U radu se razmatraju refleksi jata u »Žićima svetih otaca«, hrvatskom latiničkom rukopisu 14. stoljeća, koji se po dosad poznatim jezičnim crtama smješta u zadarsko područje. Navode se svi refleksi jata u korijensko–leksičkim i u gramatičkim morfemima i uspoređuju se s refleksima jata u ostalim zadarskim spomenicima. U ŽSO preteže broj ikavskih refleksa, ali se, osobito u prvom njihovu dijelu, uočava nešto izrazitiji ekavizam u odnosu na ostale spomenike. On se tumači nešto sjevernijim porijeklom pisaca predložaka teksta ŽSO i njihovim književnojezičnim nastojanjem pod utjecajem glagoljičke crkvenoslavenske tradicije.

»Žića svetih otaca«, prvi poznati hrvatski rukopisni zbornik pripovjedne proze na narodnom jeziku,¹ pronađena su u ženskom samostanu sv. Antuna na Rabu, a po jezičnim crtama – sjeverno–dalmatinska čakavština ikavsko–ekavskog tipa – smještaju u zadarsko područje.² Po pismu – gotička minuskula – pripadaju vremenu oko 1400. godine, ali je rukopis kojim raspolažemo prijepis znatno starijeg predloška. Baveći se već više godina jezičnom problematikom toga spomenika i pišući o pojedinim njegovim jezičnim crtama, iznijela sam i neke temeljne podatke o njemu.³ Ovdje ću ponoviti samo ono što treba stalno imati na umu: da je to latinički rukopis, da je izravan prijevod s latinskoga i da je prijepis dvaju predložaka djelomično identična sadržaja, podudarnih grafijskih i pravopisnih rješenja i više–manje istih jezičnih crta, što znači da su oba prevodioca pripadala istom govornom području. Budući da se radi o srednjočakavskom ikavsko–ekavskom govornom tipu, kao najvjerojatnija pretpostavka uzima se da je to govor bliže ili dalje zadarske okolice, a mjesto nastanka spomenika da je Zadar. Već samo postojanje dvaju

1 Otprilike iz istog je vremena »Vatikanski hrvatski molitvenik« dubrovačke provenijencije, ali njega treba promatrati u okvirima liturgijske književnosti na narodnom jeziku. – Djela JAZU XXXI, str. 1–78.

2 S. Ivšić (1939), str. 246; E. Hercigonja (1975), str. 133.

3 D. Malić (1987), str. 56; (1989), str. 129–130.

istovremenih prijevoda istoga izvora, obaju mjestimično početnički nevještitih,⁴ kao i nesumnjivi tragovi glagoljičke tradicije u spomeniku (grafijski, pravopisni i jezični u užem smislu)⁵ upućuju na skriptorij u kojem je postojala škola prevođenja, s jedne strane, i u kojem je bila u upotrebi i latinica i glagoljica. Po onome što danas znamo o suživotu latinice i glagoljice, drži se da je takav skriptorij u 14. stoljeću mogao postojati (izuzev Krka) jedino u Zadru.

Pri proučavanju jezika pisanih spomenika treba stalno imati na umu književnojezična nastojanja njihovih stvaralaca. Ipak — kada je riječ o proučavanju jata — jednom od najzanimljivijih, često razmatranih i još uvijek neriješenih pitanja slavenske filologije — odnosno o njegovim refleksima u spomenicima iz naše jezične prošlosti, tada je to proučavanje više prilog povijesnoj dijalektološkoj negoli književnojezičnoj problematici, premda ni u tom pitanju utjecaj spomenutih književnojezičnih nastojanja ne treba zanemariti. »Problemi karaktera artikulacije, fonetske vrijednosti, praslavenskog *ě* i tijekova procesa njegove defonemizacije, određivanja uvjeta koji su odredili izvanredno iznijansirano reflektiranje toga fonema u svim slavenskim jezicima i dijalektima, predstavljaju još uvijek središnju točku slavističkih poredbenofonoloških, dijakronijskofonoloških i dijalektoloških studija.«⁶ Stoga se i u većem dijelu znanstvenih radova u kojima se govori o refleksima jata na hrvatskosrpskom jezičnom području navode teorije o fonološkoj vrijednosti praslavenskoga jata, kao polazištu njihovih hrvatskosrpskih kontinuanata u prošlosti i sadašnjosti. Ne bih ovdje ponavljala ta mišljenja i stavove. Polazim od gotove činjenice postojanja određenih refleksa na određenom području i u određeno vrijeme, a to su u slučaju ŽSO mješoviti ikavsko-ekavski refleksi na području sjevernodalmatinske čakavštine u 14. stoljeću. Relevantnu literaturu navodim na kraju rada. Pridružujem se onima koji drže da su čakavski ikavsko-ekavski refleksi posljedica djelovanja određenih distribucijskih fonoloških uvjeta u razvoju hrvatskosrpskog fonološkog sustava, poznatih u znanosti pod nazivom Jakubinski-Meyerova zakona.⁷ Prvotna je pravilnost u ostvarivanju te zakonitosti u toku kasnijeg jezičnog razvoja narušena raznim razlozima — unutrašnjim (npr. analogija, strukturne promjene) i vanjskim (utjecaj crkvenoslavenskoga jezika kao jezika književnojezične nadgradnje na znatnom dijelu hrvatskog jezičnog prostora, djelovanje crkvenih poslanika, migracijska kretanja stanovništva i dr.).⁸

4 S. Ivšić (1939), str. 136–138, navodi neke od pogrešaka koje su nastale pri prevođenju s latinskog, a koje su posljedica nedovoljnog poznavanja toga jezika. One su ujedno dokaz o izravnom prijevodu obaju prijevoda s latinskoga (a ne s talijanskoga) bez posredništva crkvenoslavenskog prijevoda.

5 V. Premuda (1939), str. 104–105; E. Hercigonja (1975), str. 133–137; D. Malić (1987, 1988a, 1989a i b) na više mjesta.

6 E. Hercigonja (1983), str. 1.

7 Prva se među našim istraživačima poziva na Jakubinskog Jelka Ivšić (1931) govoreći o jatu u senjskom govoru, str. 172.

8 Opširnije o tome posebno u: M. Moguš (1977), str. 37–44; E. Hercigonja (1983), str. 1–6.

Ikavsko–ekavska zakonitost središnjeg dijela čakavskih govora jedno je od bitnih čakavskih sustavnih obilježja.⁹ Pri tome je činjenica da se broj ekavizama smanjuje na račun ikavizama idući od sjevera prema jugu (točnije pravcem sjeverozapad–jugoistok) zasnjeđena već od prvih poznatih pisanih spomenika (bez obzira radi li se o spomenicima pisanim glagoljicom, ćirilicom ili latinicom).¹⁰ Međutim, sva se odstupanja od JM zakona ne mogu dokraja objasniti spomenutim razlozima. Stoga ima pokušaja da se pomiri fonološki razvoj po JM zakonu sa strujama doseljavanja Slavena na zadarsko područje i s migracijskom teorijom vezanom uz prodor Turaka.¹¹ I dok bi se tumačenje poremećenosti ikavsko–ekavske zakonitosti u korist ikavizama na zadarskom prostoru djelovanjem prodora treće slavenske struje (hrvatske ikavske) u prvoj polovici 7. stoljeća među pračakavce zapadne (panonske) i istočne (savsko–dinarske) struje eventualno i moglo prihvatiti, dotle migracijska teorija za spomenike nastale prije pada Bosne pod Turke (1463) ne dolazi u obzir. Pa i u prvo vrijeme nakon tog događaja utjecaj migracija na jezik spomenika malo je vjerojatan, jer su u početku migracijska doseljavanja sporadična, a doseljenici suviše malobrojni da bi djelovali na jezik starosjedilaca. To vrijedi i za samostanske skriptorije, u kojima su uglavnom i nastajali pisani tekstovi. Stoga sam sklonija Brozovićevu tumačenju razvoja čakavskog jata u »dva raznodobna procesa za jedno jedinstveno područje (t.j. za svu čakavštinu s dva žarišta dvaju neistodobnih procesa): a) djelomična likvidacija (defonemizacija) čakavskog jata zamjenom sa *e* pred tvrdim dentalima i b) potpuna konačna likvidacija fonema *jat* zamjenom sa *i*. Oba procesa zahvaćaju cio čakavski dijalekt«,¹² koje se u razmatranju poremećenosti ikavsko–ekavske zakonitosti premalo uzima u obzir.

Reflexi jata smatraju se jednim od najsigurnijih pokazatelja pripadnosti nekog jezičnog spomenika određenom jezičnom krugu, premda pri današnjem stanju istraženosti te pojave još ne može biti govora o preciznom lociranju u neki grad, na određeni otok i sl. Za to je potrebno mnogo više podataka iz jezične prošlosti i suvremenosti od onih kojima danas raspolazemo. U literaturi o jatu konstatirano je kako »dijakronijska istraživanja reflektiranja *ě* nisu u nas sustavno provedena, pogotovo kada je riječ o najstarijoj, srednjovjekovnoj građi«. ¹³ Ovaj je rad jedan od priloga tom istraživanju.¹⁴

9 M. Moguš (1977), str. 43.

10 Veći broj ekavizama od očekivanog za srednjodalmatinsko područje u ćirilčkoj »Povaljskoj listini« iz 1250. tumačim utjecajem latinsko–romanske grafije. – D. Malić (1988b), str. 74–85.

11 S. N. Manojlović (1983), str. 187–188.

12 D. Brozović (1959), str. 78.

13 E. Hercigonja (1983), str. 3.

14 Istraživanjem jata u ŽSO bavio se i N. Manojlović (1964) razmatrajući taj problem u zadarskim (u širem smislu) spomenicima 14–17. stoljeća, ali on donosi samo izbor iz građe. Na osnovi svojih usporedbi s materijalom iz drugih spomenika Zadra i okolice i s recentnim dijalektološkim materijalom zaključuje: »Ivšićevo lociranje ovoga spomenika možemo potvrditi, a s obzirom na reflex jata očito je da je blizak govorima zadarskog arhipelaga, bliži govorima onih otoka koji su položeni sjeverozapadnije.« (str. 97). U idućem svom radu (1970) naziva spomenik »ostrvskim« (str. 170, 175).

istovremenih prijevoda istoga izvora, obaju mjestimično početnički nevještih,⁴ kao i nesumnjivi tragovi glagoljičke tradicije u spomeniku (grafijski, pravopisni i jezični u užem smislu)⁵ upućuju na skriptorij u kojem je postojala škola prevodenja, s jedne strane, i u kojem je bila u upotrebi i latinica i glagoljica. Po onome što danas znamo o suživotu latinice i glagoljice, drži se da je takav skriptorij u 14. stoljeću mogao postojati (izuzev Krka) jedino u Zadru.

Pri proučavanju jezika pisanih spomenika treba stalno imati na umu književnojezična nastojanja njihovih stvaralaca. Ipak — kada je riječ o proučavanju jata — jednom od najzanimljivijih, često razmatranih i još uvijek neriješenih pitanja slavenske filologije — odnosno o njegovim refleksima u spomenicima iz naše jezične prošlosti, tada je to proučavanje više prilog povijesnoj dijalektološkoj negoli književnojezičnoj problematici, premda ni u tom pitanju utjecaj spomenutih književnojezičnih nastojanja ne treba zanemariti. »Problemi karaktera artikulacije, fonetske vrijednosti, praslavenskog *ě* i tijekova procesa njegove defonemizacije, određivanja uvjeta koji su odredili izvanredno iznijansirano reflektiranje toga fonema u svim slavenskim jezicima i dijalektima, predstavljaju još uvijek središnju točku slavističkih poredbenofonoloških, dijakronijskofonoloških i dijalektoloških studija.«⁶ Stoga se i u većem dijelu znanstvenih radova u kojima se govori o refleksima jata na hrvatskosrpskom jezičnom području navode teorije o fonološkoj vrijednosti praslavenskoga jata, kao polazištu njihovih hrvatskosrpskih kontinuiteta u prošlosti i sadašnjosti. Ne bih ovdje ponavljala ta mišljenja i stavove. Polazim od gotove činjenice postojanja određenih refleksa na određenom području i u određeno vrijeme, a to su u slučaju ŽSO mješoviti ikavsko-ekavski refleksi na području sjevernodalmatinske čakavštine u 14. stoljeću. Relevantnu literaturu navodim na kraju rada. Pridružujem se onima koji drže da su čakavski ikavsko-ekavski refleksi posljedica djelovanja određenih distribucijskih fonoloških uvjeta u razvoju hrvatskosrpskog fonološkog sustava, poznatih u znanosti pod nazivom Jakubinski-Meyerova zakona.⁷ Prvotna je pravilnost u ostvarivanju te zakonitosti u toku kasnijeg jezičnog razvoja narušena raznim razlozima — unutrašnjim (npr. analogija, strukturne promjene) i vanjskim (utjecaj crkvenoslavenskoga jezika kao jezika književnojezične nadgradnje na znatnom dijelu hrvatskog jezičnog prostora, djelovanje crkvenih poslenika, migracijska kretanja stanovništva i dr.).⁸

4 S. Ivšić (1939), str. 136–138, navodi neke od pogrešaka koje su nastale pri prevodenju s latinskog, a koje su posljedica nedovoljnog poznavanja toga jezika. One su ujedno dokaz o izravnom prijevodu obaju prijevoda s latinskoga (a ne s talijanskoga) bez posredništva crkvenoslavenskog prijevoda.

5 V. Premuda (1939), str. 104–105; E. Hercigonja (1975), str. 133–137; D. Malić (1987, 1988a, 1989a i b) na više mjesta.

6 E. Hercigonja (1983), str. 1.

7 Prva se među našim istraživačima poziva na Jakubinskog Jelka Ivšić (1931) govoreći o jatu u senjskom govoru, str. 172.

8 Opširnije o tome posebno u: M. Moguš (1977), str. 37–44; E. Hercigonja (1983), str. 1–6.

Ikavsko–ekavska zakonitost središnjeg dijela čakavskih govora jedno je od bitnih čakavskih sustavnih obilježja.⁹ Pri tome je činjenica da se broj ekavizama smanjuje na račun ikavizama idući od sjevera prema jugu (točnije pravcem sjeverozapad–jugoistok) zasvjedočena već od prvih poznatih pisanih spomenika (bez obzira radi li se o spomenicima pisanim glagoljicom, ćirilicom ili latinicom).¹⁰ Međutim, sva se odstupanja od JM zakona ne mogu dokraja objasniti spomenutim razlozima. Stoga ima pokušaja da se pomiri fonološki razvoj po JM zakonu sa strujama doseljavanja Slavena na zadarsko područje i s migracijskom teorijom vezanom uz prodor Turaka.¹¹ I dok bi se tumačenje poremećenosti ikavsko–ekavske zakonitosti u korist ikavizama na zadarskom prostoru djelovanjem prodora treće slavenske struje (hrvatske ikavske) u prvoj polovici 7. stoljeća među pračakavce zapadne (panonske) i istočne (savsko–dinarske) struje eventualno i moglo prihvatiti, dotle migracijska teorija za spomenike nastale prije pada Bosne pod Turke (1463) ne dolazi u obzir. Pa i u prvo vrijeme nakon tog događaja utjecaj migracija na jezik spomenika malo je vjerojatan, jer su u početku migracijska doseljavanja sporadična, a doseljenici suviše malobrojni da bi djelovali na jezik starosjedilaca. To vrijedi i za samostanske skriptorije, u kojima su uglavnom i nastajali pisani tekstovi. Stoga sam sklonija Brozovićevu tumačenju razvoja čakavskogoga jata u »dva raznodobna procesa za jedno jedinstveno područje (t.j. za svu čakavštinu s dva žarišta dvaju neistodobnih procesa): a) djelomična likvidacija (defonemizacija) čakavskog jata zamjenom sa *e* pred tvrdim dentalima i b) potpuna konačna likvidacija fonema *jat* zamjenom sa *i*. Oba procesa zahvaćaju cio čakavski dijalekt«,¹² koje se u razmatranju poremećenosti ikavsko–ekavske zakonitosti premalo uzima u obzir.

Refleksi jata smatraju se jednim od najsigurnijih pokazatelja pripadnosti nekog jezičnog spomenika određenom jezičnom krugu, premda pri današnjem stanju istraženosti te pojave još ne može biti govora o preciznom lociranju u neki grad, na određeni otok i sl. Za to je potrebno mnogo više podataka iz jezične prošlosti i suvremenosti od onih kojima danas raspolazemo. U literaturi o jatu konstatirano je kako »dijakronijska istraživanja reflektiranja *ě* nisu u nas sustavno provedena, pogotovo kada je riječ o najstarijoj, srednjovjekovnoj građi«. ¹³ Ovaj je rad jedan od priloga tom istraživanju.¹⁴

9 M. Moguš (1977), str. 43.

10 Veći broj ekavizama od očekivanog za srednjodalmatinsko područje u ćirilčkoj »Povaljskoj listini« iz 1250. tumačim utjecajem latinsko–romanske grafije. — D. Malić (1988b), str. 74–85.

11 S. N. Manojlović (1983), str. 187–188.

12 D. Brozović (1959), str. 78.

13 E. Hercigonja (1983), str. 3.

14 Istraživanjem jata u ŽSO bavio se i N. Manojlović (1964) razmatrajući taj problem u zadarskim (u širem smislu) spomenicima 14–17. stoljeća, ali on donosi samo izbor iz građe. Na osnovi svojih usporedbi s materijalom iz drugih spomenika Zadra i okolice i s recentnim dijalektološkim materijalom zaključuje: »Ivšićevo lociranje ovoga spomenika možemo potvrditi, a s obzirom na refleks jata očito je da je blizak govorima zadarskog arhipelaga, bliži govorima onih otoka koji su položeni sjeverozapadnije.« (str. 97). U idućem svom radu (1970) naziva spomenik »ostrvskim« (str. 170, 175).

Već je rečeno da se postanak ŽSO s najviše vjerojatnoće može locirati u Zadar. Od zadarskih spomenika s obzirom na reflekske jata dosad su sustavno istraženi: »Red i zakon« (1345),¹⁵ »Zadarski lekcionar« (oko polovice 15. st.),¹⁶ »Muka sv. Margarite« (oko 1500), isprave iz zadarske okolice i sa zadarskih otoka 15–16. stoljeća i »Pokorni i mnogi ini psalmi Davidovi« Šimuna Budinića (1582),¹⁷ te Zoranićeve »Planine« (1569)¹⁸ i djela Jurja Barakovića (kraj 16. – početak 17. st.).¹⁹ Navedeni će tekstovi poslužiti kao komparativni materijal. Sve su to latinički tekstovi i zabilježeni refleksni jata ne ostavljaju nas ni u kakavoj sumnji kao glagoljički (i ćirilički), koji pored ikavsko-ekavskih refleksa bilježe i stari fonem za jat. Za praćenje refleksa jata u ŽSO značajno je – osim toga što je u pitanju latinički tekst – i to što je tekst prozni, pa nema utjecaja rime (kao u »Planinama« i dijelu Barakovićeve opusa) i što nema crkvenoslavenske pramalice (kao »Zadarski lekcionar«), pa je utjecaj crkvenoslavenskog jezika sveden samo na pojedinačne jezične crte.

Činjenica da se jat reflektira po JM zakonu ne samo u čakavštini nego i u poljskom jeziku,²⁰ kao i pravila toga zakona kako su ih Jakubinski i Meyer formulirali u svojim radovima,²¹ a J. Vrana, J. Hamm i E. Hercigonja temeljito potkrijepili primjerima iz svojih analiza i ponešto dopunili,²² govore o tome da je tendencija za različit refleks jata, ovisan o distribucijskim fonološkim uvjetima, postojala već u završnoj fazi i da su je čakavci donijeli sa sobom iz pradomovine u novu domovinu. Pojava je sačuvana na periferiji slavenskoga svijeta – na krajnjem sjeverozapadu i krajnjem jugozapadu. Realizacija navedene tendencije mora da je bila vrlo rana – dok su se još čuvali odnosi zadnje faze praslavenskoga i prve faze hrvatskosrpskoga vokalizma.²³

Radi lakšeg pregleda građe ponovit ćemo pravila JM zakona:

1. *ě* daje *i*:

- a) na početku riječi iza protetskog *j* (kada *j* + *ě* nije *ja*)
- b) ispred suglasnika: *k, g, h; c, č, ć; ž, š, j; b, p, m, v*
- c) ispred suglasnika: *d, t, s, z, l, r, n* + *pjV* (*e, ě, e, i, ь*)
- d) ispred suglasničkih skupova: *st, zd* + *pjV*
- e) ispred suglasničkoga skupa *šč*
- f) na kraju riječi

15 D. Malić (1977), str. 82–85.

16 M. Rešetar (1898), str. 109–111; S. N. Manojlović (1983).

17 V. Jakić-Cestarić (1957), str. 410–412.

18 G. Ružičić (1930), JF 9, str. 43–72.

19 J. Lisac (1979).

20 Usp. npr. M. Moguš (1977), str. 41–42.

21 L. Jakubinskij (1925); K. H. Meyer (1929).

22 J. Vrana (1951), str. 11–125; J. Hamm (1956), str. 72–74; E. Hercigonja (1983), str. 6–7, 20–30, 34–35.

23 O ranijoj defonemizaciji jata nego što se obično misli govorim opširnije u: D. Malić (1988b), str. 74–85.

2. *ě* daje *e*:

- a) ispred suglasnika: *d, t, s, z, l, r, n + sjV (a, o, u, q, y, v)*
- b) ispred suglasničkih skupova: *st, zd + sjV*
- c) ispred suglasničkih skupova: *tk, tv, Cn/m, Cl*
- d) prefiks *prě-*.

GRADA

Građu ću svrstati prema slijedećim kriterijima:

I. *ě* u korijensko-leksičkim morfemima, i to ovim redom

- a) refleksi *i* po JM zakonu
- b) refleksi *e* po JM zakonu
- c) refleksi *i* mimo JM zakona
- d) refleksi *e* mimo JM zakona

II. *ě* u gramatičkim morfemima, i to:

1. *ě* u rječotvornim morfemima
 2. *ě* u oblikotvornim morfemima
- a)–d) kao gore

I. Korijensko-leksički morfemi²⁴

- běg– a) *bižati* 4a (2x), 4b, 93b, 99b, *biži* (3.sg. prez., 2.sg. imper.) 4a, 4b, 33b, 63b, 93b, *bižaše* (3.sg. impf.) 56b, 63a, *bižahu* 51b, *bižeći* 33b – nečitko [bi]ži 134a, [bižeći] 134a; *bižanje* 99b, *bižanja* 93b; *odbigne* 109b; *pobigneš* 26a, *pobigne* 32a, *pobignet* 14a, 32b, *pobigoh* 41b, 68a, *pobiže* 22a, 117a, *pobigoše* 24b, 119b; *razbigli* 39a; *ubigneš* 7a
- běl– a) *biliti* 21a
- b) *bela* (G sg. sr. r.) 47a, *belov* (I sg. ž. r.) 44b

²⁴ Primjeri se donose na temelju ručnoga ispisa, te postoji mogućnost da je u ispisu poneki ispušten.

Nečitke dijelove u primjerima donosim u uglatim zagradama. Kraćeni se dijelovi riječi obilježavaju samo u morfemima s jatom, i to oblim zagradama. Potvrđen je samo po jedan primjer za prefiks *pre-* i za prijedlog *prid*, a razrješavaju se prema lat. kriticama za *pre* i *pri*.

U abecednom nizanju morfema poluglas u jakom položaju dolazi na mjestu *a*, *ě* iza *e*, *y* iza *i*.

Uz primjere se izostavljaju prijedlozi radi pojednostavljenog navođenja (npr. navode se zajedno D i L).

U navođenju grafije iz tehničkih se razloga latiničko dugo *s* (*f*) obilježava običnim malim *s*.

Dvostruke likove odijeljene kosom crtom donosim u slučajevima kada grafija ne omogućava jednoznačno čitanje.

Gramatičke oznake uz primjere dajem samo za oblike koji mogu pripadati različitim gramatičkim kategorijama.

- d) *bele* (A pl. ž. r.) 44b, *beli* (N pl. m. r.) 48a, 70a, *beļe* (komp. N pl. ž. r.) 116b
- bolézn- c) *bolizan* (< boléznъ) 5b, 67b, 83a, 83b, 88a, *bolizni* (GL sg.) 6a, 65a, 68a (2x), 83a; *bolizniv* 97b
- brēm- a) *brime* 34a, 41b, 53a, 77b (2x), 78a (2x), 120a (2x), *brimenem* (I sg.) 77b
- cěl(ov/iv)- b) *celova* (3. sg. aor.) 115a, *celovauši* 81b
d) *celivati* 103b
- cěp- a) *rascipi* 121a
- crěkъv- a) *crikva* 75b, *crikve* (G sg.) 36b, 47a, 48b, 97b, *crikvi* (DL sg.) 18b, 32b, 33b, 46b, 58a, *crikvu* 46a, 46b, 47b (2x), 55b, 76b, 132b, *crikvov* 46b
- cvět- a) *cvitja* (< cvětuje) 81b
- člověk- a) *človik* 2b, 4b, 5a, 7b, 8b (2x), 27b, 31b, 32b, 36b, 44a, 45b, 46b, 47b, 54a, 61a, 61b (2x), 66b, 70a, 71a, 78a (2x), 81a, 84b, 87a (2x), 99a, 106a, 125a, 129b, 132b, *človika* (NA sg.) 1a, 22a, 33a, 45b, 53b, 63a, 64b, 65b, 70a, 75b, 77a, 84b, 104b, 117a, 132b, *človiku* 2b, 5a (2x), 67b, 94a, *človici* (L sg.) 1b, *človiki* (L sg.) 105b, *človikom* (D pl.) 8b; *človičanski* 63a, 81b; *človičkimi* 7a; *človičij/človičji* 66a
- črěv- a) *črivo* (NA sg.) 1a, 3b, 41b, 93a, 99b, *čriva* 104b
- dě- a) *dim* (1. sg. prez.) 44a, *dih* 81a, *di* (3. sg. prez. i aor.) 3b, 71b, 119a (2x), *diše* (3. sg. impf.) 24a, 73b, 85a
- děd- a) *didinu* (A sg. f.) 7b, 84b, 116a
- děj- a) *preľubodijstvo* 92a, 108a, 108b, *preľubodistvo* 92a, 107b, *preľubodijstva* 92a, 106b, *preľubodistva* 82a
- děl¹- a) *odiliti* 36b, *odilih* 108a, *odilēn* 121b, *odilēna* 96b; *odilēnje* 40a; (pars) *razdilimo* (1. pl. prez.) 9b, 88b, *razdilih* 12a, *razdili* (3. sg. aor.) 68b, 75a, *razdilista se* (3. du. aor.) 107b, *razdiľah* 67a, *razdilili se* 12a, *razdiľen* 56a, *razdiľene* (N pl. ž. r.) 40b, *razdiľeni* 101a
b) *del* (NA sg.) 21b, 62b (3x), 99b, 117a, *dela* 98a
d) *deli* (L sg., NA pl.) 62b, 76b (2x), 98a
- děl²- a) *nediľa* 17b (2x), 18a, 113a (2x), *nediľu* 113a, *nidiľu* 76a/76b, (opus) *nediľe* (G sg., N pl.) 38b, 102b, 112b, *nediľama* 38b; *nediľni* 101b, *nidiľni* 102b
b) *delo* (NA sg.) 1a, 27a, 40b, 61b, 63b, 67a, 78a, 80b, 105a, 106b, 123b, 125a, *dela* (G sg., NA pl.) 1b, 3a, 47a, 47b, 48b, 57a, 58a, 58b, 62a, 77a, 82a (2x), 92b, 95a, 105a (2x), 110b, 118a, 123b, *delu* (DL sg.) 14b, *del* (G pl.) 1b, 5b, 22b, 40b, 45a, 48b, *delom* (I sg., D pl.) 27a, 131b; *dela se* 7a

- d) *deli* (L pl.) 39a, *delih* (L pl.) 78a
- dět- a) *dite* (NA sg.) 14a, 80a, 109b (2x), *ditetu* 101a; *ditić* 14a, 76b, 113b, *ditića* 76b, *ditićem* (I sg.) 3b, 18b; *dicu* 42b
- děv- a) *diva* 25a, 41b, 83a, 98a, 120a, *dive* (G sg.) 32a, 97a, 100a (3x), 120a, 131a, *divi* (DL sg.) 96b, 97b, *divoj* (D sg.) 42a, *divu* 97b, *divami* 41a; *divica* 41b, 71b, 78b, *divice* (N pl.) 52b, *divic* 72a; *divičica* 80a; *divičtva* 61b; *divojka* 94b, *divojke* (N pl.) 72a, *divojku* 67b; *distvo* (< děvstvo) 13b
- drěm- a) *drimanje* 81a
- ěd- a) *jisti* 9b, 33b, 60a, 71b, 77a, *jim* 33b, 121b, 123b, *jiš* 7a, 38a (2x), 98b, *ji* (3. sg. prez.) 33b, 89a, *jimo* 58b, *jih* 9b, *jiste* 84a, *jidiše* (3. sg. impf.) 61a, *jidihomo* 89b, *jidihu* 33b, 60b, *jjj* 10a, *jjjte* 9b; *jidenje* 9b, 60a, *jidenja* 51b, 69a/69b, 69b, 89b, 106a, *jidenji* 60a; *jiće* 8a; *sniš* (< sněsti) 10a, 89a, *snih* 89b
- b) *obedvati* 131b, *obedva* 131b
- c) *jidu* (3. pl. prez.) 66b (2x), 100b, *jil* 88b (2x), 105b, *jiduće* 37b, 39a, *jidući* 9b, 60a (2x), 60b, 72a; *snidaju* (< snědati) 15a; *ujida* 110b; *ne znidaj se* (< iznědati) 36b
- grěh- a) *grih* (NA sg.) 12a (2x), 12b, 19b, 35b, 38a, 44b, 46a, 51a (3x), 55a, 61b, 89b, 98b, 100b, 108a, *griha* 13a, 16a, 25b, 45b, 49a, 50b, 56a, 77a, 79a, 82b, 90a, 97b, 104a, 121a, *grihu* (DL sg.) 44b, 91a, 98a, *grisi* (L sg.) 92b, *grihom* 12b, 97b, 108a, 115a, *grihov* 46a, 48b (2x), 53a, 70b, 78a, 84a, 98a, *grihi* (NA pl. — anal. od N *grěsi* prema A *grěhy*, pri čemu bi A uz I pl. po JM zakonu imao biti *grěhi*, jedini u paradigmi) 35b,²⁵ 36a (3x), 80a, *grisi* (NA pl. — obratna anal.: A prema N) 35b, 45a, 45b, 46a, 47b, 48a, 49b, 50a, 53a (2x), 70b, 73b, 100b, *grisih* 78a; *grišnica* 15a, 15b, 50a, 52b, 79a, *grišnicu* 48b, 51a, 85a; *grišnik* 17a, 47b, 48a, 109b, 132a, *grišnika* 34b, 35a, 44b, 48b, 63b (G pl.), 131b, *grišniki* (L sg.) 48a, *grišnikom* (D pl.) 50b, 83b, 109b, 120b; *grišna* (A = N sg. m. r.) 36a, *grišnoga* 34a, *grišnih* 45b, 48a, *grišnim* 6a, 6b, 14a, 25a; *pregrišil* 62b, 109b; *sagrišil* 108a, *sagrišili* 51a; *zgrišati* 45a, *zgrišaju* 92a; *zgrišiti* 13b, 14b, *zgriših* 12a, 23a, 35a, 36b, 118a, *zgriši* 12b (2x), 36b, 115a, *zgrišil* 12b, 14a, 108a (2x); *zgrišenje* 98b
- hlěb- a) *hlib* 98b
- kysěl- b) *kiselo* 4b — usp. i II.1.b.a)
- krěp- a) *kripka* 21a, 116b, *kripke* 26a; *kripost* 23b, 37b, 134a, *kriposti* (GDL sg., N pl.) 46a, 56b, 70a (2x), 99a, *kripostev* 84a; *kriplaše*

²⁵ Jedini primjer za N pl. *grihi*; *grisi* za A pl. mnogo je češće.

- (3. sg. impf.) 130a, 131a; *pokripih se* 69b, *pokripi* 69b, 71b, *pokripil* 69b, *pokripili* 71b, *pokripiv se* 68b, *pokripljeni* 39a; *pokripljenje* 69b; *ukripluje* 21b
- krės- a) *skrišnenja* 5b
- lěk- a) *likar* 23a (2x), 69b, 117b, 118a (2x), *likara* 22b, *likari* (A pl.) 117b, *likarov* 22b
- lěn- a) *oblini* (3. sg. prez.) 99a
- lěp- b) *lenost* (NA sg.) 99a (3x), 125b, *lenosti* (GL sg.) 84b, 99a, 123b
- lěp- a) *lip* 80a, *lipu* (D sg. m. r., A sg. ž. r.) 100a, 107a, *lipi* (D sg. ž. r.) 100a; *liposti* (GL sg., A pl.) 50a, 81b, 100b; *prelipo* 50b, 100a, *prelipimi* 52b
- lět- b) *leta* 57b, 88a, *let* (G pl.) 29a, 41a, 70b (2x), 115a, 120a, 127a (2x), *letah* (L pl.)²⁶ 29a
- c) *lita* 52a
- d) *leti* (L sg.) 70b
- lěv- a) *prolivam* 51b; *prolivanje* 18b
- lěz- a) *vlisti* 61a, 77b, 78a, *vlize* 61a, 113b; *zlige* 58a, 63a, *zliziše* (3. sg. impf.) 71b
- c) *izlizal* (< izlězlъ) 61a; *vlizal* 113b, *vlizla* 53a, *vlizli* 47a, 47b; *zlizal* 34a, 58a
- měn- a) *promini* 68a, 77a, 1131b; *promińenje* 47b; *promińuje* 125a, *promińuj* 25a, 119b
- měr- a) *namiri se* 42a
- b) *meru* 28b, 40a, 61b/62a; *nezmerne* 96b; *zamera* (G sg. m.) 39a
- c) *promiraše* (3. sg. impf.) 47a; *zamirah* 59a
- d) *meri* (L sg.) 126b
- měšec- a) *misec* 68a, *miseci* (G pl.) 67b
- měša- a) *primiša* 74a; *smiša se* 14b, *smišaju se* 103a, *smišan* 38a, 79b, 80a, 110b, *smišani* 57a; *smišanje* 18b, *smišanja* 114a, 124a, *smišanji* 118b, *smišanjah* (G pl.) 123b
- měst- b) *mesto* (NA sg.) 2a, 7b, 9b, 16a, 25b, 26a, 27a, 29a, 55b, 57a, 57b, 68b (2x), 72b, 74b, 84b, 119a, 119b, 120a, 122b, 123b, 124a, 125a, 127a, 128b (2x), *mesta* 25a, 25b, 53b, 55b, 79b, 82b, 90b, 119a, 120a, 120b, *mestu* 13b, 24a, 25a, 25b
- d) *mesti* (L sg.) 11b, 21b, 26a, 26b, 31b, 36a, 55a, 59a, 65a, 71a, 72b (2x), 101a, 101b, 110a, 122b, 123a, 130b, *mestih* (L pl.) 76b

²⁶ Noviji morfološki oblik – stariji bi pravilno glasio *litih* (< lětěhъ) i išao bi u skupinu a).

- mlěd- b) *mledna* 78b, *mledno* 129b
- mlěk- a) *mliko* 109b, *mliku* 14a
- ně(s)- b) *odnel* 86b, 88a, *odnet* 58b; *podnel* 120b
d) *odneti* 67a
- ně(sm)- a) *nisi* 30a (3x), 40a, 95a, 121b, 126a, 128a (3x), 128b, *ni* 17a, 25a, 29a, 33a, 41a, 52b, 55a, 62b, 71a, 75a, 75b, 80a, 85b, 106b, 112a, 133b
c) *nisam* (< něsmь) 2a, 87b, 97a, 103b, 128b, 129a, *nismo* 40b, *nisu* 105a
- něm- a) *nim* 79a
- něma- a) *nimam* 8a, 85a, 97a, 129a, *nimaš* 95a, *nimaju* 100a, 130a
- nět- a) *vníčevaše* (3. sg. impf.) 15a
- nevěšt- d) *nevesticu* 67b/68a; *nevesteca* 19b, *nevestaca* 114b (< *nevěšťca*)
- pěñez- a) *pinez* (G pl.) 21b, 22a, 22b, 117a, 117b (2x), *pinezi* (NAI pl.) 20b, 21b (2x), 23a, 115b, 116b, 118a
- pě-/pěsn- c) *pisni* (< pěsnь – N pl.) 120a
d) *peti* 30b
- pěšъk- b) *pesak* (< pěšъкъ) 35b, *peska* 35a, 35b (2x)
- prě- a) *prije* (< prě + *d'e, crsl. *prežde*) 60b; *prija* 87b, 88b, 116a, 122a; *najprija* 85b, 87b, 88b – usp. prefiks *prě-* pod II.1.a.
- prěd- a) *prijni* (< prědънь) 67a
b) *pred* (< prědъ) 5b, 6a, 6b (5x), 7a, 9a, 10b, 26a, 33b, 34a, 34b, 37a, 46b, 49a, 50b, 61b, 77b, 87b (2x), 113b; *preda* 33b, 84a, 88a
c) *prid* 41b, 53a, 80b, 83b, 84a (2x), 91b, 96a, 104a, 107b, 122b – *p'(ri)d* (graf. *p'd*) 97b; *prida* 81a, 83b; *naprid* 18a, 26a, 27a, 28b, 35a, 36b, 45b, 48a, 48b, 60a, 74b, 77b (2x), 103a, 118a, 126b; *sprida* 35b (3x)
- prěk- a) *priko* 11a, 95a; *poprik* 77b, 78a
- prěšn-²⁷ b) *presno* 76b, 77a
- rěč- a) *rič* (NA sg.) 3a, 5a, 20a, 41a, 52a, 52b, 55b, 62b, 63b, 76a (2x), 86a, 88a (2x), 88b (2x), 95b, 101b (2x), 104a, 105b, 106a, 112b, 115a, *riči* (GDL sg., NGAI pl.) 1a (2x), 3b, 17a, 31b, 36b, 44a, 47a, 48a, 59b, 72b, 75a (2x), 76a, 79a, 81a, 85a, 87a, 90b, 93a,

²⁷ E. Hercigonja (1983), str. 34-35, bilj. 35, pridjev *těsъnъ* tumači kao primarno *těsnъ*, te se u njemu prvotno ostvaruje fonemski niz *ě + sn + ъ*, a ne *ě + sьnъ*. Vjerojatno tako treba tumačiti i pridjev *prěsъnъ* (tako u F. Miklosicha /1862-1865/), ali njegovi su primjeri iz vremena nakon pojave sekundarnoga poluglasa; L. Sadnik-R. Aitzetmüller /1955/ ga ne donosi).

- 99b, 103b, 104b, 105b, 130b, 133b, *ričevo* 38a, *riče* (N du., NA pl. – prema a-osnovama) 7b, 25b, *ričem* (D pl.) 32b, 39a, *ričeh* (L pl.) 61b; *veleričivac* 39b
- řěďk- b) *retko* 101b
- řěk- a) *rike* (G sg.) 11a, 120a, *riki* (D sg.) 11a, *riku* 91b (3x), 120a, *rikami* 100a
- řěši- a) *odriši* 13a, *odrišena* 471; *odrišenje* 51a
- řěz- a) *odriže* 22b; *urižeš* 22b, *urižet* 23a
- sěď¹- d) *sedi* (N pl. m. r.) 70a
- sěď²- (relevantan prvi slog s ě – usp. i II.2.a.)
- a) *siditi* 94a, 109a, 121b, 131b, *sidiš* 72b, 94a, *sidi* (3. sg. prez., 2. sg. aor.) 14b, 93b, 112b, 123b/124a, 124a, 130a, *side* (3. pl. prez.) 130a, *sidiše* (3. sg. impf.) 25b, 48b, 64a (2x), 76b, 118b, 122a, 126b, 128a, 128b, *sijaše* (3. sg. impf.) 58a, *sideći* 18b, 23b, 30a, 46b, 60a, 65a, 72a, 76b, 77a, 77b, 85a, 94b, 106b, 113b, 128a
- b) *sedoh* 58a, *sedši* (< sěďši) 52a, *sedći* 118b; *sedališće* 30b (2x), *sedališća* 30b; *sedo* 128b (2x); *sused* (N sg. m., G. pl. f.) 43a (2x), *susedi* (< sōsědy) 79b
- d) *sesti* 13b, 20a, 59a, 115a (prez. *sedeš* 5b, *sedet* 4a, ptc. prez. *sedući* 24a imaju e < ě) *sede* (3. sg. aor.) 8a, 9b, 10a, 23b, 28b, 29b, 30a, 30b, 32b, 65b, 72a, 89a, 127b, 131a, *sediše* (3. sg. impf.) 18b, *sedi* (2. sg. imper.) 17a, 32b, 125a
- sěj- (< sěě-) a) *sijaše* (3. sg. impf.) 113b
- sěk- a) *sikira* 54b, *sikire* 54b, *sikiru* 57b, *sikiram* 54b; *sikući* 77b; *sikanje* 79b; *isiku* 57b; *podsići* 54b, *podsiče* 54b, *podsiškoše* 54b; *podsikaju* 54b; *usičeš* 117b, *usiče* (3. sg. prez.) 117b, 118a, *usiku* 116a, *usikoše* 96b
- sěm- a) *sime* 121a, *simena* 42b
- slěd- a) *sliditi* 83a, *slidi* 124b; *poslijñemu* (< poslěďññ) 101b
- b) *sled* (A sg.) 66a; *sledovaše* (3. sg. impf.) 13b; *nasleduje* 104b, 124a, *nasledova* 64a, *nasledovaše* (3. sg. impf.) 46b, 63b, 109a, *nasledujući* 47a, *nasledoval* la
- c) *slid* (A sg.) 81b; *naslidovati* 81b
- d) *sledeći* 26a, 122a
- smě- a) *ne smih* (1. sg. aor.) 30a, 81a, 103b, 128a, *ne smihu* (3. pl. impf.) 59a
- c) *smila* 95a
- směh-/směj- a) *smih* (A sg.) 67b; *smiješ* (se) 87b (2x), *smijući* 87b, *smij* (se) (< směě-) 33b

- sněg– a) *snig* 48a, 79b
- spěh– a) *pospiševah* 67a
- srěd– b) *sredu* 3a
c) *oposrid* 6a
- starěš– a) *starišina* 53b – usp. i II.2.d.
- stěn– b) *stenu* 57b, 63a
- strěl– b) *strelu* 38b
c) *strila* 15a, *strilov* 110b
- svět¹– a) *sviti* (L sg.) 13b, 33b, 61b (2x), 70a, 109a, 120b
(mundus) b) *svet* (NA sg.) 5b, *sveta* 1b/2a, 20a, 20¹, 83a, *svetu* 13a, 13b, 29a, *svetom* 33b
c) *svit* (NA sg.) 86b, 109a, 124a, 127a, *svita* 75b, 84a, 85b, 105b, 115a, 115b, *svitu* 98a; *svitni* (< světънъ – N sg. m. r. supst.) 41b, *svitnoga* 29b, *svitnih* 8¹, *svitnu* 63b
d) *svet[i]* (L sg.) 35a
- svět²– a) *sviča* 90b, *sviču* 15a, 83a, 110b, *svičami* 61a; *prosviti* (3. sg. aor.) 44a, 45a
(lux) c) *svital* 44b, 45a, *svitla* (G sg. m. r.) 47a, 52b, *svitlo* 103b, *svitli* (NA pl. m. r.) 44b (2x), 122a, *svitliji* 43b; *svitlost* 8b, 15a, 45a, 58b, 85b, 98b, 110b, *svitlosti* 44a, *svitlostev* 43b
- těh– a) *utišeni* 38b; *utišenje* 53b (2x), 54a, 70b
- těk– a) *stikaše* (3. sg. impf.) 77b
- těl(es)– b) *telo* (NA sg.) 7a, 10b, 11a, 11b, 20a, 20b (2x), 22b, 24a, 24b, 32b, 36b, 38b, 44b, 65a, 68a, 69b, 71a (3x), 75a, 75b (4x), 76b (2x), 77a, 79a (2x), 79b, 84b, 89a, 91a, 91b, 97a (3x), 115b (3x), 117b, 119a, 119b, 125a, 129b, *tela* 1a, 5b, 11a, 44b, 47a, 64a, 66a, 80a, 81a, 91b, 96a, 96b (2x), 104b, *telu* 37a, 79b, 97a, *telom* 9a/9b, 50a
c) *tilo* 44b, *tilom* 88b
d) *telesa* (NA pl.) 10b, 92a, *teles* 24a; *telesine* 119a; *telesni* 91a, *telesnoga* 91a, *telesnu* 5a, *telesnih* (G pl. sr. r. supst.) 5a, *telesna* (A pl. sr. r. supst.) 4b, *telesne* 116a, *telesnimi* 92a
- těsn²⁸– a) *stišnenja* 13a
b) *tesnu* 51b
- trěb– a) *potriba* 8b, 25b, 85b, *potribe* (G sg.) 42b, 85b, 87a, 105a, 116b, 122a, *potribu* 13b, 22a/22b, 68a, 99b, 109a; *potribna* 102a, *potribno* 21b, 115b, 129b, 131b; *potribuješ* 44a, *potribuje* 49b, 60b, *potribujete* 67a; *tribi* (*je/ni*) 73a, 133b
- trěsk– d) *trěšce* 7a

²⁸ Vidi bilj. 27.

- trězm-/trězn-²⁹ b) *trezan* 18a, *trezna* 99a, *trezam* 113a
- věd- (relevantan prvi slog s ě – uspj. i II.2.a.)
- a) *viš* 101a, 107a; *opovidi* 100a; *providiti* 31a, 43b, 89b, *povim* 81a, 114a (2x), 114b, *povidih* 130b, *povidi* 49a, 109a, 111a, 125a, *povidiše* (3. pl. aor.) 132a, *povidil* 62b, 68b; *povidaše* (3. pl. aor.) 32b; *pripovijajući* 46a; *pripovijanjem* 74b; *spoviditi* 129a, 130b, *spovidih* 57a, 81a, 83a, *spovidi* 52b, *spovidiše* 108a, *spovidiv* 90a, *spovidel* 32a, *spovidil* 131a, *zapovid* (< zapovědъ) – NA sg.) 12b, 54a, 108a, 124a, *zapovidi* (G sg., N pl.) 48b, 82b; *zapoviš* 51a (2x), *zapovidi* (3. sg. aor.) 18a, 19a (2x), 19b, 52a, 81a, 113a, 114a, 114b, *zapovij* 102a, *zapovidino* 65a.
- b) *svedok* 42b, 53a; *svedočtvo* 98a; *svedokovaše* 42a
- c) *povidaše* (3. pl. aor.) 32b; *pripovijajući* 46a; *spovid* (< is-povědъ, m.) 44a, *spovida* 89b, 96b, *spovidu* 90a; *spovidam* 48a, *spovijajući* 73b, *zapovidaš* 51b, *zapovidah* 103b, *zapovidaše* (2. sg. impf.) 34b, *zapovidana* 57b
- věj- (< věě-) a) *previjaše* 64b
- věk- a) *viki* (A pl.) 14a, 25a, 35a, 104b; *vični/vični* (NA sg., NA pl. m. r.) 6b, 15a, 46a, 59b, 83b, 94b, 103a, 104a, 110b, *vična/vična* (N sg. ž. r., NA pl. sr. r.) 29b, 98b, *vične/vične* (A pl. ž. r.) 8a, 49a, *vičnu/vičnu* 67b
- věr- a) *veru* 1a, 24b, 42b, 104b, 119a, *verov* 77a; *veran* 61a, *vernoga* 46a, *vernov* 46a; *vernost* 2b; *verovati* 80b, 97a, *veruju* (1. sg. prez.) 76b, 94b, 102b, 124a, 130b, *verujemo* 75b (2x), *verova* 32b, 97a, 131a, 133a, *veruj* 31a, 32a, 129a, *verujmo* 76a, *verujte* 122a, *veroval* 76a
- d) *vere* (G sg.) 1a, 104b, *veri* (DL sg.) 25a, 75a (2x), 120a
- věs- a) *obisiše* 42a
- věst- a) *navistiti* 18b, 19a, 19b, 40b, *navišću* 81a, *navistih* 69a, 71b, *navisti* 9a, 11b, 13a, 13b, 15b, 17a, 20b, 22a, 27b, 31b, 49b, 87b, 108b, 125b, *navistiše* 2a, *navišćeno* 97a; *navištenja* 23b; *navišćevashe* 61a, *navišćevahu* 63a; *zvisti* 47b, 106b, 112b
- vět- b) *sveta* (< světъ / consilium/ – G sg.) 96b, *svetom* 108b
- c) *svit* 97b
- d) *obeća* 16b, 112a, *obećashe* (3. sg. impf., 3. pl. aor.) 14b, 42b, 45a, 94a, 110a, *obećal* 48a, *obećanu* 7b; *obećanje* 48b; *obećivam* 48a

²⁹ Crsl. je *trězvъ*, adv. *trězvě/trězmě* (v. F. Miklosich /1862–1865/; L. Sadnik–R. Aitzetmüller /1955/); naše *n* vjerojatno je anal. prema pridjevima *prěsnъ*, *těsnъ*. – Usp. bilj. 27 i 28).

větr-	b) <i>vetar</i> 35b, <i>vetrom</i> 114a
vrěc-	a) <i>vrića</i> 35b, <i>vriću</i> 35a, 62b, 63a; <i>vrićicu</i> 57b
vrěm-	a) <i>vrime</i> (NA sg.) 5a, 7a, 14b, 19a (3x), 26a, 28b, 29b, 34a, 36a (2x), 37b/38a, 39a, 40a, 42b, 43b, 53a, 53b, 54b, 58a, 58b, 64a, 64b (2x), 65a, 66b, 68a, 70b, 74a, 77a, 80b, 81b, 82b, 85a, 86a, 89b, 91b, 114a (2x), 122b (2x), <i>vrimenta</i> 2a, 25a, 26b, 47b, 48a/48b, 56b, 70b, 71a, 78b (2x), 101b, 114b, 120b, 126b; <i>vrimeńu</i> (A sg. ž. r.) 8b
zđěl-	b) <i>zdel</i> (G pl.) 72a
zřěl-	b) <i>zreļu</i> 4b – usp. i II.1.b.a)
zvěr-	a) <i>zvir</i> (< <i>zvěn</i> , f.) 61a, 110b, <i>zviri</i> (N pl.) 15a, <i>zviře</i> (A pl. – prema <i>a</i> -osnovama) 38b
želěz-	d) <i>žezezi</i> (I pl.) 118a

Iz pregleda ove građe vidi se da su od korijensko-leksičkih morfema:

- ikavski: *běg-*, *bolězn-*, *brěm-*, *čěp-*, *crěkъ-*, *cvět-*, *člověk-*, *čřěv-*, *dě-*, *děd-*, *děj-*, *dět-*, *děv-*, *drěm-*, *grěh-*, *hlěb-*, *krěp-*, *krěs-*, *lěk-*, *lěp-*, *lěv-*, *lěz-*, *měn-*, *měša-*, *mlěk-*, *něm-*, *něma-*, *ně(sm)-*, *nět-*, *pěñez-*, *pre-* (prep.), *prěk-*, *rěč-*, *rěk-*, *rěši-*, *rěz-*, *sěj-*, *sěk-*, *sěm-*, *smě-*, *směh-*/*směj-*, *sněg-*, *spěh-*, *starěš-*, *svět²-*, *těh-*, *těk-*, *trěb-*, *věj-*, *věk-*, *věs-*, *věst-*, *vrěc-*, *vrěm-*, *zřě-*, *zvěr-*;
- ekavski: *cěl(ov/iv)-*, *kysěl-*, *měst-*, *ně(s)-*, *nevěst-*, *pěsъk-*, *rědъk-*, *sěd¹-*, *stěn-*, *trěsk-*, *trězm-/trězn-*, *věr-*, *větr-*, *zđěl-*, *zřěl-*, *želěz-*;
- mješoviti: *běl-*, *děl¹-*, *děl²-*, *ěd-*, *lěn-*, *lět-*, *měr-*, *pě-/pěsn-*, *prěd-*, *prěsn-*, *sěd²-*, *slěd-*, *srěd-*, *strěl-*, *svět¹-*, *těl(es)-*, *těsn-*, *věd-*, *vět-*.

Odnos je zastupljenosti ikavsko/ekavsko/mješovitih morfema 56:16:19. Pritom među ikavskim korijensko-leksičkim morfemima uvjete za ekavski refleks imaju: *děd-*, *krěs-*, *lěz-*, *měn-*, *ně(sm)-*, *nět-*, *rěz-*, *svět²-*, *věs-*, *věst-*, ali se ekavski refleks ne javlja – bilo da nisu zastupljeni leksemi u kojima su ostvareni uvjeti za ekavski refleks, kao u: *děd-* (*didina*), *krěs-* (*skrišńenja*), *měn-* (oblici gl. *prominiti* i *promińivati*), *nět-* (*unićevaše*), *věs-* (*obisiše*), *věst-* (*navistiti* i oblici toga gl., *zvisti*), bilo da je prevladao ikavski refleks na račun ekavskoga, kao u: *lěz-* (*izlízal* < *izlězlъ* anal. prema inf. *izlisti*, odn. potvrđenom *vlisti*), *něsm-* (*nismo* anal. prema *ni*, *nisi* – za *nisam* < *něsmъ* v. dalje), *rěz-* (*rizaše* i po JM zakonu *odriže*), *svět²-* (*svital*, *svitla*, *svitlo*, *svitliji*, *svitlost* i po JM zakonu *svića*).

U ekavskim korijensko-leksičkim morfemima ostvaruje se ekavski refleks i u uvjetima za ostvarivanje ikavskog refleksa. Tada je taj refleks analoški – u kosim padežima prema nominativnom obliku, prema većinskim oblicima u paradigmatu ili u izvedenicama prema ishodišnoj riječi. Tako: *cělov-* (*celivati* prema *celov*), *měst-* (L sg. i pl. *mesti*, *mestih* prema *mesto*, *mesta*, *mestu*), *ně(s)-* (*odneti* prema prez. *odnesu*, *odnesem* s etimološkim *e*; usp. i prijevajnu alternaciju *nesti/nositi*),

nevěst- (*nevesticu, nevesteca, nevestaca* < *nevěstьca* prema *nevesta*), *sěd*¹- (N pl. m.r. *sedi* prema sg. *sed, seda, sedo*), *trěsk-* (*trešće* prema *treska*), *věr-* (GD sg. *vere, veri* prema N sg. *vera* i ostalim riječima toga korijena s ekavskim refleksom po JM zakonu: *veran, vernost, verovati*); *želěz-* (I pl. *železi* prema N sg. *železo*).

U ikavsko-ekavskim korijensko-leksičkim morfemima završni korijenski suglasnik sudjeluje u ostvarivanju uvjeta za mješoviti refleks. Jedini je izuzetak među njima glagolski korijen *pě-* u *peti* (< *pěti*), koji bi po JM zakonu trebao dati *piti*, ali taj se lik obično ne ostvaruje zbog diferencijacije prema primarnom glagolu *piti*).³⁰ U ŽSO potvrđeni su i oblici glagola *obećati*, koji se ubraja u stalne čakavske ekavizme, premda u njemu ekavski refleks nije po JM zakonu. Međutim, kako je na čitavom hrvatskosrpskom jezičnom području zasvjedočen samo lik *obećati*, treba pretpostaviti da je u zapadnom dijelu južnoslavenskih dijalekata praslavenskoga jezika iz kojih se razvio hrvatskosrpski jezični dijasistem u upotrebi bila osnova *obet-* za razliku od istočnojužnoslavenske *obět-* (< -obvět-) potvrđene u starocrkvenoslavenskim tekstovima. Među ekavizmima ikavsko-ekavskih morfema u ŽSO posebno treba spomenuti oblike glagola *sesti* (< *sěsti*, prez. *sedō*) i njegove izvedenice, koji svi imaju *e* bez obzira na položaj jata prema JM zakonu (*sedoh, sedši/sedči, sedališće, sedo, susedi* kao i *sesti, sede, sediše*). To je posljedica izjednačavanja prezentske i infinitivne osnove u korist prezentske *s e < ě*, za razliku od glagola *siditi* i njegovih oblika, koji su svi ikavski.³¹ U svim ostalim slučajevima u ikavsko-ekavskim korijenima refleks *e* javlja se ili po JM zakonu, ili analogijom prema osnovnom obliku riječi (N sg. imenica, neodređeni oblik pridjeva u m., sr. i ž. r., infinitiv). Ikavizmi ikavsko-ekavskih korijensko-leksičkih morfema dolaze ili uz ekavske varijante po JM zakonu, ili uz ekavske bilo analoške bilo neanaloške dublete.³²

Tako u mješovitim korijensko-leksičkim morfemima dolaze:

– ikavizmi po JM zakonu: *běl-* (*biliti*), *děl*¹- (*odiliti* i oblici toga glagola; *odičenje*; oblici glagola *razdiliti*), *děl*²- (*nediļa*), *ěd-* (*jisti* i oblici toga glagola; *jidenje*; *jice; snisti, snih*), *lěn-* (*oblini*), *měr-* (*namiri se*), *prěd-* (*prijni*), *sěd*²- (*siditi* i oblici toga glagola), *slěd-* (*sliditi; poslijñemu*), *svět*¹- (*sviti*), *těsn-* (*stišñenje*), *věd-* (*viš; opovidi; poviditi, spoviditi, zapoviditi* i oblici tih glagola; *zapovid, zapovidi*),

– analoški ikavizmi: *ěd-* (*jidu, jil; ujida; snidaju* – prema *jisti, snisti* i većinskim oblicima), *měr-* (*promiraše; zamirah* – prema pf. glagolima *namiriti se*,

30 S. N. Manojlović (1970), str. 166, bilj. 16, misli da to nije dovoljan razlog za postojanje lika *peti*. On drži da je taj lik »uglavnom ostrvskog ili eventualno priobalskog porijekla, dok su oblici *pivati, pisan, pisanca* prodirali s kopna«, ali to nije objašnjenje za pojavu lika *peti* na otočko-priobalnom području.

Odnos dubleta *peti/pisan* potvrđen je i u RZ (D. Malić /1977/, str. 82–83), ZL (S.N. Manojlović /1983/, str. 185), Zo (G. Ružičić /1930/, JF 9, str. 55) i Ba (J. Lisac /1979/, str. 56). Odnos *peti/pesan* potvrđen je u Bu (V. Jakić-Cestarić /1957/, str. 411).

31 Vidi o tome i: G. Ružičić (1930), JF 9, str. 60. Takav je odnos dubleta *sesti/siditi* potvrđen i u ZL (S.N. Manojlović /1983/, str. 185), Zo (G. Ružičić /1930/, JF 9, str. 56) i Ba (J. Lisac /1979/, str. 56).

32 Termine *varijanta* za likove s refleksima *ě > e/i* prema JM pravilima i *dubleta* za likove s refleksima *i/e* bez obzira na ta pravila uzimam prema: E. Hercigonja (1983), str. 5.

zamiriti), *slěd-* (*naslidovati* – prema *sliditi* pored *sledovaše* i oblika glagola *nasledovati*), *věd-* (*povidaše*; *pripovijajući*; oblici glagola *zapovidati* – prema pf. glagolima *poviditi*, *pripoviditi*, *zapoviditi*; *spovid*, m. – prema *zapovid*, f.),

– neanaloški ikavizmi: *lět-* (*lita* – pored češćeg *leta*, *let*, *letah* pa i *leti* – odnos 1:12), *pěsn-* (*pisni*), *prěd-* (*prid*; *naprid*; *sprida* – pored *pred*, *preda*), *slěd-* (*slid* – pored češćeg *sled*), *srěd-* (*oposrid*; *posrid* – pored *sredu*), *strěl-* (*strila*, *strilov* – pored *strelu*), *svět¹-* (oblici imenice *svit*; *svitni*), *svět²-* (oblici pridjeva *svital* i imenice *svitlost*), *těl(es)-* (*tilo*, *tilom* – pored mnogo češćeg *telo*, *tela*, *telu*, *telom* – odnos 2:65; u pl. samo oblici osnove *teles-*; *telesine*; oblici pridjeva *telesan*), *vět-* (*svit* – pored *sveta*).

Primjera za analoške ikavizme u građi ŽSO u korijensko-leksičkim morfemima ima 31, a za analoške ekavizme 26. Neanaloških ekavizama, ako se izuzmu glagol *peti* i oblici glagola *obećati* i *sesti*, koji se ubrajaju u stalne ekavizme na sjevernodalmatinskom i srednjodalmatinskom području, u ŽSO nema. Neanaloški ikavizmi dolaze prema svojim ekavskim dubletama u ovim omjerima: *lita* prema *leta* i ostalim padežnim oblicima te imenice 1:12; *prid(a)*, *naprid*, *sprida* prema *pred(a)* 33:26; *slid*, *naslidovati* prema *sled*, oblici glagola *slediti* i *nasledovati* 2:10; *tilo*, *telom* prema *telo*, *tela*, *telu*, *telom* 2:65; *svit* (*mundus*), *svitni* u raznim padežnim oblicima prema oblicima imenice *svet* 15:10; *svit* (*consilium*) prema *sveta* 1:1. Prevladava ikavizam u prijedlogu *prid* i njegovim izvedenicama i u imenici *svit* (*mundus*). U ostalim je slučajevima sporadičan. Međutim, kad se uzmu u obzir i ikavski korijensko-leksički morfemi u kojima postoji mogućnost za ekavski refleks, ali se on ne ostvaruje, te analoški ikavizmi mješovitih morfema, vidi se da u korijensko-leksičkim morfemima u ovome spomeniku ikavizam znatno prevladava. Ikavizmi u riječima *bolizan* (< болѣзнь), *pisan* (< пѣснь), *nisam* (< нѣсмь), u kojima bi po formuli $\acute{e} + Cn/m > e$ trebao biti refleks *e*, pokazuju da bi navedenu formulu trebalo korigirati u $\acute{e} + Cn/m + pjV > i$ i $\acute{e} + Cn/m + sjV > e$, pa bi navedene riječi trebale ići u skupinu *a*). Isto vrijedi i za lik *vlizli* prema formuli $\acute{e} + Cl + pjV > i$. U navedenu skupinu trebalo bi ubrojiti i lik *svitni*, premda je teško reći da li je to izvedenica prema dubletu *svit*, ili je obratno *svit* analoški lik prema *svitni*. U prilog ovoj drugoj pretpostavci govori to što su u prvom dijelu rukopisa (do str. 40a) potvrđeni samo likovi *svet*, *sveta*, *svetu*, *svetom* (ali uz varijantu L sg. *sviti*), a u drugome *svit*, *svita*, *svitu* uz samo jednom *sveta*, dok su oblici pridjeva *svitni* potvrđeni u oba dijela rukopisa. To bi moglo značiti da je prevodilac prvoga dijela rukopisa iz kraja gdje se JM zakon bolje čuva (varijante *svet*, *sveta*/*sviti*, *svitni*), dok je drugi nešto ikavskiji, s analogijom *svit* prema *svitni*. Isto su tako likovi *svitli* (N pl. m.r.) i *svitliji* (komp.) mogli utjecati na ostale oblike pridjeva *svital* i imenicu *svitlost*.

Zanimljivo je još razmotriti i upotrebu ikavsko-ekavskih dubleta. Moglo bi se u prvi mah pomisliti da jedni likovi potječu iz jednih predložaka, a drugi iz drugih. To međutim nije točno jer se i jedni i drugi likovi često nalaze u istom članku. Tako npr. Spomeni se... u čem [grešnici] jimaju biti mučeni *prid* obrazom božjim..., *prid* anjeli i arkanjeli, *prida* vsim dvorom nebeskim i *prida* vsimi ljudi 83b, ...dobra ka

su pripravljena dobrim i pravdnim prid otcem i sinom i duhom svetim... i *preda* vsev kripostev nebeskov. Vse to nakup drži u srdci *prid* tobov 84a – u istom članku. Ili: ...hoteći vzeti božje *tilo*, kada bi po vzetji *tela* božja... Kada bo prijaše *telo* božje 84a – u istom članku, na istoj strani i u istoj sintagmi. Dublete *sveta* 96b i *svit* 97b (< vět-) upotrijebljene su u različitim značenjima: Zato budimo boljšega *sveta* nam samim da budemo moći s blaženimi u družbi biti [= savjet] – Zajutra... biskup s kanonici jimi *svit* svrhu toga ča jimaju od toga učiniti [= savjetovanjel].

Naredna tablica daje usporedbu refleksa jata ikavsko-ekavskih i ekavskih korijensko-leksičkih morfema potvrđenih u ŽSO s istim tim morfemima u istraženim zadarskim spomenicima.³³

Znakovi upotrijebljeni u tablici: o = ikavski refleks, + = ekavski refleks, x = mješoviti refleks, – = nepotvrđeno.

korijensko-leksički morfem	Spomenik								
	ŽSO	RZ	ZL	Oi	Zi	PM	Zo	Bu	Ba
běl-	x	–	o	+	–	o	o	o	x
cěl(ov/iv)	+	–	+	+	–	–	+	+	+
děl ¹ -	x	o	x	x	x	x	o	x	o
děl ² -	x	o	x	x	–	x	o	x	o
ěd-	x	o	o	x	+	o	x	o	o
lěn-	x	–	–	–	–	–	o	–	o
lět-	x	–	x	+	+	o	o	+	x
měr-	x	–	o	–	–	o	x	x	o
měst-	+	–	x	+	+	o	o	o	o
ně(s)-	+	–	–	–	–	x	–	x	–
nevěst-	+	–	+	–	+	x ³⁴	–	–	x
pěs ₁ .k-	+	–	–	–	–	–	–	–	o
pěsn-	o	o	o	–	–	–	o	+	o
prěd-	x	+	–	x	–	o	o	x	x
prěsn-	x	–	–	–	–	–	–	–	–
rěd ₁ .k-	+	–	–	–	–	–	–	–	–
sěd ¹ -	+	–	–	–	–	–	–	–	o
slěd-	x	–	o	o	o	o	o ³⁵	x	o ³⁵
srěd-	x	–	o	+	+	o	o	o	o
stěn-	+	–	–	–	–	o	o	o	o
strěl-	x	–	o	–	–	o	o	o	o

³³ Izuzimaju se korijeni *pě-*, koji svugdje daje *peti*, i *sěd²-*, u kojem posvuda vlada zakonitost *sesti* / *siditi*, te *kysěl-*, koji drugdje nije potvrđen.

³⁴ Navedeno među primjerima za mješoviti refleks, ali su oba primjera *s e* (*nevestica*, *nevestice*).

korijensko-leksički morfem	Spomenik								
	ŽSO	RZ	ZL	Oi	Zi	PM	Zo	Bu	Ba
svět ¹ -	x	o	o	o	o	-	o	-	o
těl(es)-	x	-	x	+	-	o	x	x	x
těsn-	x	-	-	-	-	-	-	-	o
trěsk-	+	-	-	o	-	-	o	-	o
trězn-	+	-	o	-	-	-	o	-	o
věd-	x	o	o	x	o	o	o	o	o
věr-	+	-	+	+	+	x	x	x	x
vět-	x	o	x	-	-	x	x	x	x
větr-	+	-	o	-	-	-	o	-	o
zděl-	+	-	o	-	-	-	-	-	-
zbrěl-	+	-	-	-	-	-	-	-	o
želěz-	+	-	-	-	-	-	-	+	x

Predočena je tablica samo relativan pokazatelj refleksa jata u spomenicima sa zadarskog područja: navedeni su tekstovi vrlo različiti opsegom,³⁶ a zastupljenost pojedinih jatovskih korijensko-leksičkih morfema ovisi kako o veličini tako i o karakteru teksta. RZ, koji je vremenski najbliži postanku predložaka ŽSO, pokazuje u ono malo zastupljenih jatovskih korijensko-leksičkih morfema izrazit ikavizam – izuzetak su samo *petje* i *pred* – i time se razlikuje od svih ostalih spomenika zadarskoga jezičnoga kruga. ŽSO, ma koliko u njima preteže ikavski refleks nad ekavskim i mješovitim, u usporedbi s navedenim spomenicima imaju najslabije izražen ikavizam. Ako izuzmemo isprave sa zadarskih otoka i kopna, u kojima su zbog malog opsega morfemi s jatom rijetki, pa nisu dobar pokazatelj refleksa jata u usporedbi s većim tekstovima, ikavizam postupno raste od ZL preko PM, Zo i Bu do Ba. Treba napomenuti da se u navedenim spomenicima može naići na mješoviti refleks jata i u onim korijensko-leksičkim morfemima koji su u ŽSO ikavski (*bolězn-* – Ba, *děv-* – Oi, *krěp-* – Oi, *měn-* – Bu, *starěš-* – Ba, *věk-* – Oi), ali ni to ne mijenja bitno sliku ikavštine u ŽSO u odnosu na druge, ikavskije spomenike.

Govoreći o korijensko-leksičkim morfemima s jatom u ŽSO, treba spomenuti još neke. Jednu skupinu čine primjeri s dvojnim osnovama – sa slogotvornim *r* i *rě* > *ri*, za koje nam grafija spomenika ne omogućava sigurno čitanje budući da grafemski slijed *ri* služi i za obilježavanje fonemskog slijeda *ri* i kao grafem za *r*,³⁷ a u sjevernodalmatinskim i srednjodalmatinskim spomenicima mogući su i jedni i drugi likovi.³⁸ Ovamo spadaju imenice *drivo/dřvo* i *jutriña/jutřña* (za *crikva* nema kolebanja jer je ta imenica na navedenom području potvrđena samo tako) i

35 Zo i Ba po jednom sled u rimi sa zled.

36 RZ, Oi i Zi izuzetno su mali tekstovi, ŽSO, ZL, Zo i Ba su vrlo opsežni, a po sredini su PM i Bu.

glagoli *bríci/brći*, *čripsti/črpsti*, *driti/drći*, *strići/strći*, *striti/strći* i njihove izvedenice. Primjeri: *drivo/drvo* (graf. *driuo*) 7a, 77b (2x), 78a, 84b, 114a, *driva/drva* (graf. *driua*) 100b, *drivi/drvi* (L sg. – graf. *driui*) 130a, *driuje/drjuje* (graf. *Drifye*, *driffye*) 54b (2x), *driuja/drjuja* (graf. *driffya*) 54b – pored sigurnog *drva* (graf. *drua*) 77b (2x), 78a³⁹; *jutrińu/jutrńu* (graf. *gutrignu*, *yutrinu*) 30b (2x), 128b (2x); *brizahu/brzahu* (graf. *briscahu*) 33b, *brizili/brzili* (graf. *brissilli*) 43b; *počrísti/počrísti* (< počrǫpsti/počrǫesti/počrǫeti, –črǫpǫ – graf. *pocristi*) 25b, 122a, *počripļevaše/počrǫpļevaše* (graf. *pocripleuasce*) 37b, *počripļučí/počrǫpļučí* (graf. *pocripluti*) 37a, 37b – pored *črpaše* (graf. *crpasse*) 77b, *črplučí* (graf. *crpllyuchi*) 77b; *podriti/podrći* (graf. *podriti*) 28a, *razdriti/razdrći* (graf. *rasdriti*) 20b, 116a, *odriše/odrše* (graf. *odrisse*) 68a – pored *razdrť* (graf. *rasdrť*) 58b⁴⁰; *strići/strći* (graf. *strigi*, *strichi*, *sstrichi*) 3a, 48b, 92b, 99b, 105a, *striže/strže* (3. sg. aor. – graf. *strise*) 3a, *strizi/strzi* (2.sg. imper. – graf. *strisi*, *strissi*) 1b, 35a – pored *strže* (graf. *strse*) 124a, *stržahu* (graf. *strsahu*) 52b, *strzi* (graf. *strssi*) 105a; *prostriše/prostrše* (3.pl. aor. – graf. *p(ro)strisse*) 58b – pored sigurnog *prostri se* (3. sg. aor. – graf. *prostrisse*) 59b, 103a, koje upućuje na osnovu *strě-*.

Među navedenim riječima poseban je problem imenica *drivo/drvo*, koja bi mogla i u istom govoru imati dvojnju osnovu, slijedeći starije stanje s opozicijom *drěvo/drva*.⁴¹ Ako se naime razmotre primjeri iz ŽSO u njihovu kontekstualnom okolišu, vidi se da je lik *drva* (n. pl.) u značenju »drva za loženje« potvrđen samo s grafijom *r*, a *drivo*, G *driva* s grafijom *ri* u različitim značenjima: »drvo za obradu; greda, balvan; štap; stablo; lada; naprava za mučenje«. Primjeri: Ako *drivo* rukami človičkimi dela se i trešće v ogań vraća se 7a; Vidi drugoga *drva* sikući... Vidi druga *drva* na zemlji... Dva junaka... *drivo* dlgo poprik nošahu; vlisti hoteći, ne mogahu v građ. *Drivo* ono ne pušćaše nńh... On koga si videl *drva* kupeći... Ovih kih si videl poprik *drivo* držeći 77b – 78a (isti članak); Ako *drivo* u ruki človika kim ogań potićeš od ogań pomańkiva 84b; Adama i Evu... ogovarajući da od *driva* mudrosti, dobra i zla ne jidu 100b; pogruzih *drivo* i vnogo ļudi utopih 114a; Koliko bogatih je sada ki su pod stražev, u okovah side, ali noge nńh u *drivi* stisnuti 130a.

I u ovom se spomeniku, kao i u ostalim spomenicima sa zadarskoga područja javljaju neki stalni hiperikavizmi, u kojima se etimološko *e* zamjenjuje s *i*. To su: *nidiļa* 113a (2x), *nidiļu* 76a/76b, 113a, *nidiļe* 112a, *nidiļni* 102b – pored *nediļa* na više mjesta: *vičirńeje* (G sg.f. < večerńa + *d'e) 14b; *vičirńe* (G sg. f.) 58b; *zlaminjje* (< znamenje) 42a, 44b, 55a, 75a 90b. Poseban je problem riječ *postiļa*: *postile* (G sg.) 40b, *postiļu* 50b, *postili* (L sg.) 78b, 79b. U rječnicima stsl. jezika ta je riječ zabilježena kao *postelja*.⁴² J. Hamm⁴³ navodi tu riječ među primjerima za refleksje jata – prema tome smatra da je tu jat primaran. G. Ružičić⁴⁴ drži da se tu radi o primarnom *i*, a J. Vrana⁴⁵ se koleba između primarnog *e* i *i*.

37 Opširnije o tome: D. Malić (1987).

38 Usp. relevantne riječi u AR.

39 Zo i Ba imaju potvrđenu osnovu *drěv-*, prvi s ikavskim, drugi s mješovitim refleksom.

40 Bu ima *zadrili*.

41 Usp. F. Miklosich (1862–1865) s. v. *drwa*, n. pl. = ligna, *drěvo* = arbor.

Među stalne ikavizme ide i prilog *simo* (< sěmo) 73a.

Prijedlog *prez* (< přězъ) ima refleks *e* po JM zakonu. Uz njega se javlja i lik *brez* (nastao kontrakcijom od *bez* i *prez*): *prez* 26b, 36b, 65a, 79a, *prezi* 36b – pored *brez* 25a, 56a (2x), 68b, 69b, 79b, 83b (2x), 86b, 87b, 93a, 96b (2x), 120a, 122b, 124a, 129b; u prefiksnoj službi: *prezdanaje* (G. sg. ž. r.) 5a, *prezkončenih* 6a, *bresustajuće* 9a.

II. Gramatički morfemi

1. Rječotvorni morfemi

a. Prefiksi

Od prefikasa s jatom potvrđeni su *ně-* i *prě-*. *Ně-* se veže s odnosnim zamjenicama dajući neodređene zamjenice, i po zamjeničkoj osnovi s kojom se veže u njemu se po JM zakonu redovito ostvaruje refleks *i*. U prefiksu *prě-* redovan je refleks *e* bez obzira na početni fonem riječi s kojom se veže u izvedenicu, vjerojatno zbog izbjegavanja preklapanja s prefiksom *pri-*. U ŽSO ipak ima po jedan primjer za *ně-* > *ne-* i *prě-* > *pri-*, i opet bez obzira na početni fonem osnovne riječi. Od ostalih zadarskih spomenika RZ ima *pri-*, Oi pretežno *pre-*, a izuzetno *pri-* (4:1), Zi ima samo jednu potvrdu za *pre-*, PM i Bu imaju *pre-* i *pri-* s prevagom *pri-*, Zo i Ba imaju veliku prevagu lika *pri-* nad *pre-*. Primjeri iz ŽSO:

ně- a) *nič* (< něčъ) 14b, 32a, 46b, *ničim* (< něčimь) 14a, 100a; *niki* (u značenju »neki« i »netko«) 2b (2x), 5a, 7b, 8b, 9a, 10a, 11a (2x), 12b, 14a (2x), 16a, 16b, 18b, 21b (2x), 22b, 25b (3x), 26b, 27a, 27b, 29a, 29b, 30b, 31b, 32a, 33a, 33b (2x), 36a (2x), 36b, 37a, 38b, 43a, 44a, 48b, 49a, 50a, 54a, 54b, 59b, 60a, 61a (2x), 61b, 63b, 64a, 65b, 69a, 69b, 74b, 78b, 80a, 81a, 84b, 85b, 86b, 87a, 88a, 91b, 92a, 95b, 97b, 99a, 100b, 101a, 105a, 106a, 107a, 108b, 109b, 110a, 111b, 113b, 115a, 117a, 117b, 121a, 122a, 123a, 123b, 125a, 125b (2x), 127a, 127b, 129b, 130a (2x), 130b, 131a (2x), 133b; *niko* 9b, 16a, 34a, 40a, 44b, 55a, 74b, 81b, 98b, 109a, 111b, *nikoga* (GA m. i sr. r.) 9a (2x), 10a, 16a, 20b, 22a, 23b, 24b, 26a, 34b, 35a, 36a, 37a, 37b, 38a, 44a, 53b, 63a, 64a, 69a, 75a, 77a, 88a, 90b, 96b, 100a/100b, 115b, 117a, 118b, 119b, 121b, 122a, 122b, *nikomu* (D sg. m. i sr. r.) 9b, 13b, 17a, 21b, 25a, 27b, 36b, 60b, 87b, 92a, 100a, 116b, 120b, 125b, 131a, *nikom* (L sg. m. i sr. r.) 19b, 71b, 130b, 133a, *nikim* (I sg. m. i sr. r.) 4b, 11a, 14b, 43b, 80a, 93b, 110a, *nika* (N sg. ž. r., N pl.

42 Usp. F. Miklosich (1862-1865), str. 638; L. Sadnik-R. Aitzetmüller (1955), str. 94.

43 J. Hamm (1956), str. 74.

44 G. Ružičić (1930), JF 9, str. 72.

45 J. Vrana (1951), str. 122-123.

sr. r.) 14b, 41b, 50a, 50b, 61a, 71b, 73b (2x), 74a, 78b, 79b, 94b, 103a, 110a, 111a, 122b, 130b, *nikoje* 36b, *nikoj* 11a, *niku* 5a, 24b, 68a, 88b (2x), 91b, 95b, 97b, 104a, 107a, 119a, *nikov* (I sg. ž. r.) 43b, *nici* (N pl. m. r.) 7a, 25a, 29b, 32b, 38b, 39a, 41b, 49b, 54a, 60a (3x), 61b, 63a, 84a, 86a, 120b, 127b, 132a, *niki* (N pl. m. r.) 89b, 127b, 128b, *nicih* (GA pl. m. r.) 44b (2x), 60a, 86a, 124a, *nikih* (GA m. i ž. r.) 44a, 82a, *nike* (A pl. ž. r.) 75a; *nigda* (< někьgda) 4a, 8a, 9a, 9b, 12b, 20b, 24a, 33b, 34a, 35a, 38b, 55b, 56b, 63b, 65b, 78b, 80a, 82b, 85a, 88b, 89a, 92a, 93b, 94b, 108b, 115a, 118b, 119a, 125b, 127a, 131a, 132a, [133b]; *nigdo* (< někьto) 3b, 67b, 87a, 87b, 93a, 108b; *nikada* (< někьda) 9a, 23a, 29a, 32b, 37b; *nikamo* 123a; *nikoliko* (N sg. sr. r., adv.) 22a, 39a, 44a, 54a, 59b, 89b, 117b, 121b, 124b.

d) *nekoliko* (N sg. sr. r.) 70b

Kao što se iz primjera vidi, na trislotinjak neodređenih zamjenica i zamjeničkih priloga s prefiksom *ně-* > *ni-* jedan je jedini s *ně-* > *ne-*. To znači gotovo stopostotni ikavizam u tom rječotvornom segmentu. Tako tvorene neodređene zamjenice i prilozni razlikuju se od zanjekanih, tvorenih prefiksom *ni-*, po tome što zanjekane zamjenice i prilozni u ŽSO redovito imaju navezak *r(e)* < *ž(e)*, npr. *nigdor* 50b, 62b, *nigdore* 56b, *ništare* 1b, 31b..., *ništar*⁴⁶ 48b, 58a, *nigdare* 3b, 7a (2x), 9b, 11a, 29a, 32a, 41a..., *nigdar* 41a, 55b, 56a..., *nikogare* 2b, 9b, *nikomure* 3a..., *nikamore* 32a..., *nikakore* 41a... itd. duž čitavog teksta. Ova tvorbena posebnost upotrebe čestice *re* < *že* kao razlikovnog značenjskog elementa nakon defonemizacije jata ukazuje na vrlo ranu defonemizaciju jata u pravcu njegovih refleksa *i* i *e*, jer sama ta čestica spada među vrlo stare jezične pojave. Osim toga, potvrđeni lik te čestice ukazuje na upotrebu u živom narodnom govoru, tj. dijalektu koji je podloga pisanoga teksta, dok se njena upotreba na razini književnojezične nadgradnje – vrlo rijetka, ali prisutna u tekstu – svodi na crsl. lik *-ž(e)*. Tako: *akože* 1b, *akož* 92a, *až* 38a (2x), *jedadž* 67a, 70b, 108a, *kakož* 110a, 120b.

prě-

b) *prebudu* 109a, *prebudeš* 101b, *prebudi* 106a, *prebi* 34a, 52a, 65a, *prebista* 56a, *prebil* 87a, 101a; *prebivati* 2b, 6a, 25b, 57a (2x), 83a, 122a, 123a, 131b, 133a (2x), *prebivam* 26b, *prebivaš* 26a, 122b, *prebiva* 8b, 45a, 78b, 105b, 134a, *prebivaju* 1b, 26b, 40a, 93a, 123a, *prebivah* 2a, 67b, 101b, 105b, *prebivaše* 21b, 26b, 36b, 37a, 50a, 74b, 79a, 101a, 116b, 123a, *prebivasmo* 41a, *prebivahu* 53b, 78b, 101a, *prebivaj* 2b, 36a, *prebivajući* 64a, *prebijajući* (graf. *prebiauchi* – < *prěbyvati*)⁴⁷ 65b, *prebivajućim* 65a, 79b, *prebival* 67a, *prebivala* 53a, 81b, 120a; *prebivanje* 103b, *prebivanja* 1b; *pregrišil* 62b, 109b; *prehaje* 27a, *prehajuće* 25a, *prehajajući* 120a; *prehini* 67b; *prejti* 91b, *prejde* 103a,

⁴⁶ O čakavskoj izvornosti likova kao što su *ništar(e)*, *ništo* i sl. sa *šl* umj. č vidi u: M. Moguš (1982), str. 3-5.

prejdu 25b, *prešla* 1a; *prešastja* 43b, *prešastji* 49b; *prelipo* 50b, 100a, *prelipimi* 52b; *preľubodijstvo/preľubodistvo* 92 (2x), 107b, 108a, 108b, *preľubodijstva/preľubodistva* 82a, 92a, 106b; *preľubodijnimi* 79a; *premaga* 92a, *premogoh* 19b, 115a; *premišľaše* 23a; *prenaša* 124b; *prenemore se* 85a; *preobrazil* 77a; *prepustiti* 80b; *prestajaše* 74b; *prestrašiti* 24a, 119a, *prestraših se* 81a, *prestraši se* 24b, 76b, 97b, 119b, 129b, *prestrašen* 30b; *p(re)stupi* (graf. *p̄stupi*) 54a; *prestoljem* 96a; *previjaše* 64b

c) *pridajući* 67b; *priporučiti* 32a, 92a, *priporuči* 100a, *priporučil* 51b

U ostalim proučenim zadarskim spomenicima, osobito ZL, Zo i Ba,⁴⁸ u kojima je zastupljen velik broj primjera s navedenim prefiksom, znatna je prevaga refleksa *i*, dakle *pri-*.

b. Sufiksi

a) Imenički i pridjevski sufiksi

–*ěľ* d) *pogibel* (< *pogyběľ* – A sg.) 23b, 48b, *od pogibeli* 85a – Iz Sadnik–Aitzetmüllerova odostražnog rječnika⁴⁹ razabire se da se radi o sufiksu –*elb*, a ne –*elb*, kako je danas uobičajeno, te bi po formuli *ě + l + pjV* imalo biti *pogibil*, kao što i nalazimo u Zo i Ba.⁵⁰ Krajnji –*l* potvrđen je u mnogobrojnim i čakavskim i štokavskim spomenicima.⁵¹ Isti sufiks ima i imenica *obitěl*, za koju u ŽSO nema potvrda, a u Zi⁵² i ZL⁵³ potvrđena je s mješovitim refleksom.

–*ěl* b) *kiselo* (< *kysěl*) 46b; *zrelu* (< *zřěl* – D sg. sr. r.) 4b – usp. i I.

b) Priloški sufiksi

–*dě* a) *godi* (< *godě*) 3b, 4b, 8b, 13a (2x), 26b, 31b, 36a (2x), 53b, 60b, 62b, 66a, 72a, 75b, 94a, 95a, 122b, 124a; *čagodi* (= bilo što,

47 U spomeniku se na više mjesta intervokalno *v* zamjenjuje s *j*.

48 Usp. S.N. Manojlović (1983), str. 186; G. Ružičić (1930), JF 9, str. 57–58; J. Lisac (1979), str.

56.

49 L. Sadnik – R. Aitzetmüller (1955), str. 195.

50 Usp. G. Ružičić (1930), JF 9, str. 54; J. Lisac (1979), str. 54.

51 Vidi: AR, knj. VIII, str. 359. i 360. s. v. *obitel* i *obitil*; knj. X, str. 375. i 377–379. s. v. *pogibel* i 3. *pogibio*.

nešto) 2b, 3a, *čagodir* 1b; *tudije* (< tōdē + *d'e u značenju »također«)⁵⁴ 16b, 23a, 66a, 80b, 100a, 102a, 103a, 112a, i nesigurno *tudje/tudije* 15a, 34b, 63b

- d) *odkude/otkude* 58a, 106b, 114a (2x), 114b (2x), 127a; *odonude* 53a; *odovde* 61a; *odonde* 66a, 67a, 81b, 85b, 118b, 125a

Priloški sufiks za oznaku smjera *-(o)dē* izjednačio se sa sufiksom za oznaku mjesta *-de*, te oboji prilozi često imaju mješoviti refleks. U ŽSO navedeni prilozi smjera imaju refleks *-e*, dok prilozi mjesta imaju mješoviti (hibridni) refleks s prevagom *i*. Tako: *ovde* (< ov̋de) 53a, 53b, 66b, 68b, 70a, 70b, 81b (2x), 95b, 111b, 130a, 131b — pored *ovdi* 9a (2x), 13b, 14b, 15a, 15b, 17a, 20b, 21b, 25a (2x), 32b, 43b, 57a, 57b (2x), 58b, 61b, 66a, 68a, 70a, 71a, 82a, 82b, 83a, 87b, 94a, 109a, 110a, 112b, 116b, pa i oba lika u istom članku i na istoj strani: 70a, 120b, 131a; *onde* (< on̋de) 62a, 74b, 81b, 85a, 97a — pored *ondi* 6a, 7b (2x), 11b, 18b, 32a, 33b, 36a, 43b, 61b, 63a, 67a, 71b, 72b, 78b, 82a, 99b, 111b, 131a, [*on*]di 133a — i u istom članku oba lika: 130a; *gdi* (< k̋de) 11b; *kadi* (< k̋de) 4b, 5b, 9b, 23a (2x), 23b, 24a, 25b, 26b, 33a, 36a, 50a, 50b (2x), 51a (2x), 57a, 57b, 62a (2x), 65b (2x), 66a, 67a, 67b, 68b, 69a, 72b, 94a, 96a, 99b, 101a (2x), 101b, 107a, 111a, 118a (2x), 118b, 119a, 122a, 122b, 125a, [132b /2x/], [*ka*]di 134a; *vazdi* (< v̋s̋de) 27a; *vsagdi* (< v̋s̋k̋de) 123b

-lě

- a) *koli* (< kolē i koli) 5a, 20a, 26a

- d) *dokole* 30a, 36b, 43a, 49b, 61a, 122b, 128a; *dokle* 26a, 31a, 124b (2x); *dotole* 18a; *otkole* 2a, 9b (2x), 10a, 19b; *odkole* 53a, 62b, 88b, 105b; *dosle* 126a; *odonle* 68b

Svi ti priloški sufiksi, koliko su potvrđeni, u ostalim zadarским spomenicima imaju ikavski refleks — u Oi, ZL, Zo i Ba, dok se za Zi, PM i Bu ne navode.⁵⁵

52 V. Jakić-Cestarić (1957), str. 412.

53 S.N. Manojlović (1983), str. 186. — Premda ima alternaciju *obitel/obitil*, autor smatra da se radi o preuzimanju sufiksa imenica na *-tel*, što ne dolazi u obzir jer se radi o sasvim drugoj tvorbenoj kategoriji (imenice m. r. koje znače mušku osobu).

54 Ne radi se o ijekavskom refleksu, kao što misli E. Hercigonja (1983), str. 29, već o čestici za pojačavanje *je* < *d'e (crsl. *žde*), koju u ovom spomeniku nalazimo na više mjesta u zamjenica i zamjениčkih priloga: *onogaje* 27a, 35b, *onomuje* 80b, *ovaje* (A sg. sr. r.) 121b, *oveje* 37b, *ondaje* 101a, *tadaje* 66a, 81a, *takaje* 30a, 32a, 35b (2X), 36b, 50b i d., te u prijedlogu *prije* 60b (pored češćeg *prija*, što pokazuje da se dočetni *e* shvaćao kao pokretni vokal, koji je zamijenjen s *a*, kao npr. *pred(a)*).

2. Oblikotvorni morfemi

a. Glagolske osnove na –ě–

U ovu skupinu uvrštavam sve glagolske osnove na –ě– u kojima *ě* nije dio korijenskog morfema (7. razred I. vrste). Prema položaju *ě* u većini glagolskih oblika po JM zakonu ima ikavski refleks. Ekavski refleks imao bi biti samo u singularnim oblicima participa aktiva (na *-lъ, -la, -lo*) i participa pasiva (na *-nъ, -na, -no; -tъ, -ta, -to*). To ne vrijedi za glagolsku imenicu, koja se doduše tvori od participa pasiva, ali sufiksom *-ьje*, zbog kojeg bi po JM zakonu u njoj trebao biti ikavski refleks. Međutim, svi ti oblici često imaju analoški refleksi, i to participi ikavski prema većinskim glagolskim oblicima, a glagolska imenica ekavski prema ishodišnom participu pasiva ako je u njemu ekavski refleks po JM zakonu. Primjeri što se navode uz pojedine glagolske osnove pokazuju da je ovaj drugi pravac utjecaja (ekavski) u ŽSO daleko slabije zastupljen. S druge strane, navedeni oblici glagola na *-iti*, koji imaju etimološki *i*, podliježu katkad analogiji drugoga smjera, te po ugledu na glagole na *-ěti* imaju umjesto etimološkoga *i* analoški *ě* > *e*.⁵⁶ Treba napomenuti da su svi ekavski likovi navedenih glagolskih oblika iz prvoga dijela rukopisa i izuzetno s početka drugoga dijela: *oteli* (< *hotěli*) 20b, *jimel* 2a (2x), *spovidel* 32a, *videl* 17b i iz drugoga dijela: 45a (2x), 46b (pored *vidil*); *viden* 5a; *videnja* 4a, 37b, *želenje* 12a, 15b – pored *želinje* 15a, *poželenja* 11a. Iz prvoga su dijela rukopisa i analoški likovi participa aktivnog glagola na *-iti* (na *-el* pored češćih pravilnih likova na *-il*): *učinel* 2a, 19b (pored *učinil* 20a), 20b, 22b, 27b, 28a, *činel* 23a, 27b, 30b, 31a (3x), *mislel* 27b, 31a. U participu pasiva glagola na *-iti* i njihovih glagolskih imenica nije potvrđen takav analoški utjecaj. Pojava tih likova u prvom dijelu rukopisa čini s obzirom na reflekse jata, odnosno analoške pojave koje su oni uvjetovali, jednu od rijetkih razlikovnih crta između prvoga i drugoga dijela rukopisa.

U ŽSO pojavljuju se ove glagolske osnove na –ě–:

blōdě–	c) <i>zabludila</i> 110a
ćutě–	a) <i>oćutih</i> 44a
drě–	a) <i>razdri</i> (3. sg. aor.) 52b
gorě–	a) <i>goriti</i> 51a, <i>goriše</i> (3. sg. impf.) 15b, 51b, 111a
grmě–	a) <i>grminje</i> (< <i>gr̥měňje</i>) 79b
hotě–	a) <i>hotiti</i> 48a, 81b, 95a, <i>hoti</i> (3. sg. aor.) 73a, 116a, 118b, 131b, <i>ti</i> (2. i 3. sg. aor.) 8a, 22a, 39b, 46b, <i>hotiše</i> (3. pl. aor.) 20b, 40b, 125b, <i>otiše</i> (3. pl. aor.) 27b, 105b, <i>hotihu</i> 41b, <i>otihu</i> 39b, 49b, <i>tiše</i> (3. pl. aor., 3. sg. impf.) 55b (2x), 62b, 65a, 73a, 77b ⁵⁷ , 97a,

⁵⁵ Usp. V. Jakić-Cestarić (1957), str. 409; S.N. Manojlović (1983), str. 184; G. Ružičić (1930), JF 9, str. 54; J. Lisac (1979), str. 54.

⁵⁶ Vidi o istoj pojavi u »Novljanskom blagdanaru« iz 1506. u: J. Vrana (1951), str. 122.

tihu 71b, *ne tij* 1a, 3b (2x), 70b, 73b, 82b, 93a, *ne tijte* 2b, 4b, 94a, *otili* 34b; *pohotinje* (< pohotěnyje) 82b, 89a, 99b, 111b, *pohotinju* 99b

b) *otel* (< hotělъ) 5a, 23b, 36b (2x)

c) *hotil* 133a, *otil* 33a, 85b, *otila* 94b, *otilo* 42b

d) *oteli* 20b

imě-

a) *jimiti* 2b, 20b, 21a, 22a, 30b, 31b, 42b, 90b, 93b, 99b, 104a, 116a, 117b, *jimih* 67a, *jimi* (3. sg. aor.) 79b, 80a, 80b (2x), 97b, 105a, 105a/105b, *jimiše* (3. sg. impf.) 1b, 7a, 9b, 11a, 11b, 20a, 25b, 27b, 29b, 32a, 46a, 46b, 48b, 50a, 51a, 64a, 74b/75a, 79a, 81b, 91b, 96b, 101a, 101b, 107a, 115a, 122a, 127b, 130a, *j[imi]še* 132a, *jimihu* 86a, 127b, *jimij* 3a, 3b, 6b, 84a, 93a, 129b, *jimite* 2b, *jimijuć* 9b; *jiminje* (< iměnyje) 79a, 80a, *jiminja* 50a

b) *jimel* 2a (2x) (pored analognog učinel < učinilъ na istoj strani)

c) *jimil* 68a (2x), 69b, 80a/80b, 87a, 88b, 125b, *jimila* 53a, 82b

мьнѣ-

a) *mniti* 80b, 87a, 98b, 99b

c) *pomnila* 50a

mrě-

a) *mriše* (3. sg. impf.) 64b; *umriti* 2b, 5b, 7a, 45b, 80a, 87b, 96b, 97a, 105b, *umri* (3. sg. aor.) 9a

sědě-

(relevantan drugi slog s ě – usp. i *sěd*²– pod I.)

a) *siditi* 94a, 109a, 121b, 131b, *sidi* (2. sg. imper.) 112b, 123b/124a, 130a, *sidiše* (3. sg. impf.) 25b, 48b, 64a (2x), 76b, 118b, 122a, 126b, 128a, 128b

smrđē-

a) *smrđiše* (3. sg. impf.) 11b, 107b

тъмьнѣ-

c) *potamnila* 47a, *potamnilo* 46b

трьпѣ-

a) *trpiti* 15a, 49a, 70b, 89a (2x), 91b, 110b, *trpiše* (3. sg. impf.) 72a, 128a; *utrpiti* 39b

c) *trpil* 122a, 127a

umě-

a) *razumih* 66b, *razumi* (3. sg. prez. i aor.) 31b, 44b, 54b, 99a, 110b, 129a, *razumiv* 118a, *razumi* i *razumij* (3. sg. imper.) 3b, 9b, 18a

vědě-

(relevantan drugi slog s ě – usp. i *věd*– pod I.)

a) *opovidi* 100a; *poviditi* 31a, 43b, 89b, *povidih* 130b, *povidi* (3. sg. aor.) 49a, 109a, 111a, 125a, *povidiše* (3. pl. aor.) 132a; *pripovidinjem* 74b; *spoviditi* 129a, 130b, *spovidih* 57a, 81a, 83a, *spovidi* 52b, *spovidiše* 108a, *spovidiv* 90a; *zapovidi* (3. sg. aor.) 18a, 19a (2x), 19b, 52a, 81a, 113a, 114a, 114b

b) *spovidel* 32a

- c) *povidil* 62b, 68b; *spovidil* 131a; *zapovidino* 65a
- vidě- a) *viditi* 8a, 8b, 28a, 33a, 43b, 44b, 59a, 60b, 63b, 72a, 72b, 73a (2x), 85b, 86b, 94a (2x), 94b (2x), 95a, 125a, 125b, 126a, *vidih* 8a, 17b (2x), 18a, 20a, 38a (2x), 57a, 59a, 60b, 65b, 66a (2x), 68b, 69b, 82a, 85a, 113a (3x), 115a, *vidi* (3. sg. aor.) 7b, 9a, 13b, 16b, 17b, 18a, 23b (2x), 26a, 28a (2x), 34b, 37b, 38b (2x), 44b, 46b (2x), 52b, 57a, 60a, 63a, 64a, 65a, 70a, 73a, 76b, 77a, 77b (3x), 84b, 87b, 88a, 103a, 106b (2x), 109a, 110a, 111b, 112a, 113a, 113b, 118b (2x), 121a, 122a, 122b, 124b, 126a, *vidiše* (3. pl. aor.) 43b, *vidiv* 49b, 55b, *vidivši* 46b, 62a, 64b, 67b; *vidinje* (usp. i d)) 60a, *vidinja* 60a, 81a, 83a, 93b
- b) *videl* (usp. i c)) 17b, 45a (2x), 45b, *viden* (usp. i c)) 5a
- c) *vidil* (usp. i b)) 46a, 46b, 47a (2x), 47b (2x), 78a (2x), 87b, 113a (2x), 121b (2x), *vidila* 83a, *vidin* (usp. i b)) 78b
- d) *videv* 101b, *videvši* 12b, 13a, 13b, 14b, 16a, 28a, 34a, 37a, 58a, 82a, 109a; *videnja* (usp. i a)) 4a, 37b
- zrě- a) *pozriti* 81a, 82b, *pozrih* 65b, 66a, 70b, 82a, *pozri* (3. sg. aor.) 38a, 65a, 66b, *pozriv* 95a
- želě- a) *želih* (1. sg. impf.) 58a, *želiše* (3. sg. impf.) 37a; *želinje* (NA sg. – usp. i d)) 15a, 15b, 64a, 91a, 107b, 110b, *želinji* (L sg.) 66b; *poželinje* (NA sg. – usp. i d)) 99a (4x), 109a, 111a, *poželinja* 99a
- d) *želenje* (NA sg. – usp. i a)) 12a, 15b; *poželenja* (usp. i a)) 11a
- živě- a) *živiti* 22a, 80b (2x), 86b, 99b, 132a, *živiše* (3. sg. impf.) 72a (2x), 72b, 116b – Prez. *živeš* 129a je crkvenoslavizam od *žiti*, *živq*, *živeši*, a ne refleks *ě*.

b. Aorist, imperfekt i imperativ glagola kojima infinitivna osnova ne svršava na ě

U ovu bi skupinu išao jedan od aorista glagola *biti* (*běhъ, bě...* > *bih, bi...*), ali kako je postojao i aoristni oblik *byhъ, by...*, koji je također u rezultatu dao *bih, bi...*, ti oblici za ovaj pregled nisu uzeti u obzir. Jedino treba spomenuti 1. l. du. *bisve* 41a, hibridne tvorbe prema crsl. 1. l. du. *běhově/byhově* i 2. i 3. l. du. *běsta, bēste/bysta, byste*, pri čemu je aoristni *-e* prema *-ě* u 1. l. du. očito ekavski refleks pod utjecajem književnog izgovora hrvatske redakcije crkvenoslavenskog jezika.

U imperfektu *ě* je rezultat progresivne kontrakcije (< *ěa*) i po JM skali on se realizira kao *i*. Takvih je imperfekata u ŽSO – osim u glagola s infinitivnom osnovom na *-ě-* (*ěě* > *ě*), koji su navedeni uz svoje osnove – malen broj. U većine glagola potvrđena je novija tvorba imperfekta nastavcima *-ah, -jah* od infinitivne ili prezentske osnove, i ti oblici ne ulaze u ovu problematiku. Starijih oblika, u kojima je sačuvan segment *ěa* > *ě* > *i* ima vrlo malo. Najfrekventniji je takav

imperfekt od glagola *biti*, dok su ostali u usporedbi s novijim oblicima posve sporadični.

Od glagola *biti* potvrđeni su ovi oblici:

bih (1. sg.)⁵⁸ 47b, 67a, 81a, 83a, 112b – pored *budih* (od prez. osnove) 68a, *biše* (2. sg.) 90a, *biše* (3. sg.) 1b (4x), 2b, 4a, 7a, 11a, 11b, 14a, 14b, 15b, 16a 18b, 19b, 21b (3x), 22a (2x), 22b (2x), 24a, 26b itd. duž čitavog teksta (ukupno 180 primjera), *bihota* (3. du.) 108b, *bihu* (3. pl.) 1b, 7b, 12a, 13a, 17a, 23a, 24a, 37b, 42b, 43b, 45b, 47a, 47b, 50a, 51b, 57b, 60b, 65b, 69a, 70a (2x), 81a, 83a, 85a, 86a, 100b, 105a, 107b, 118a, 119a – pored *bijahu* 42a

Ostali primjeri za stare oblike imperfekta s *ě*:

ganihu (3. pl.) 79a; *grediše* (3. sg.) 2a, 25b, 102b, 116b, *gredihota* (3. du.) 49b; *idihota* (3. du.) 55b; *kladiše* (3. sg.) 15a, 60a, 107b, 110b; *pridiše* (3. sg.) 55b; *sediše* (3. sg.) 18b; *zidiše* (3. sg.) 8a, 59a; *zliziše* (3. sg.) 71b; *zoviše* (3. sg.) 97b, *zovihu* (3. pl.) 119a

Ti imperfektni oblici, među kojima je potvrđeno i nekoliko inače rijetkih dualnih oblika, vjerojatno su jedan od tragova glagoljičke crkvenoslavenske tradicije u oblikovanju književnog jezika hrvatskih latiničkih spomenika i trebalo bi posebno istražiti njihovu stilističku funkciju.

U imperativu *ě* se nekad nalazio u 1. i 2. l. pl. i du. glagola što tvore imperativ od nepalatalne prezentske osnove. U svim tim oblicima *ě* bi po JM zakonu trebao dati refleks *i*. Za du. imamo samo jednu potvrdu: *nosiva* (1. du.) 108b. U mnogobrojnim primjerima za 1. i 2. l. pl. nastavci su *-imo*, *-ite* (teško je reći da li s refleksom *ě* starih likova ili analoškim utjecajem palatalnih osnova) i *-jmo*, *-jte*. Samo je jedan primjer za refleks *e* u imperativu: *pridete* (2. pl.) 117a, i on pokazuje siguran utjecaj izgovora hrvatske crsl. redakcije.

c. Deklinacijski morfemi s *ě*

Deklinacijski morfemi s *ě* po svom su sastavu takvi da u njima *ě* po JM zakonu uvijek daje refleks *i* (*ě* na kraju riječi ili ispred suglasnika *m* i *h*). Takvo je stanje u svim proučenim zadarskim spomenicima. U ŽSO je – kao i kod glagola – među mnogobrojnim primjerima deklinacijskih morfema s *ě* jedan jedini s ekavskim refleksom: zamjenički oblik *vseh* (G pl.) 53b, i isto kao i kod glagola, taj se primjer može tumačiti crsl. utjecajem. U ovu kategoriju spadaju:

⁵⁸ Za 1. l. sg. uzimaju se samo primjeri iz pluskvamperfekta, budući da se inače ne razlikuje 1. l. aorista i imperfekta, a i sintaktička im je upotreba podjednaka.

a) *L sg. imenica i pridjeva o-osnova*

Mora se odmah reći da je u tim oblicima u ŽSO već prisutan noviji nastavak -u, ali je i -i < -ě još uvijek vrlo zastupljen. Za ovu prigodu nije istražen njihov međusobni odnos. Primjeri:

- a) *bozi*⁵⁹21b, 38b; *človici* 1b, *človiki* 105b; *deli* 98a; *Ejpti* 16a, 48b, 111b; *gradi* 19b, 40a, 48b, 55a, 64a; *grisi* 92b; *grišniki* 48a; *Isukrsti* 29a; *Jerolimski* 21b; *kantuni* 58b (2x); *koludri* 105b; *mesti* 11b, 21b, 26a, 26b, 31b, 59a, 72b (2x), 101a, 101b, 110a, 116b, 122b, 123a, 130b; *molstiri* 51b, 64a, 71b; *mori* 19a; *nebi* 10b, 52b, 91a/91b; *obrazi* 131a; *oltari* 75b, 76b; *pakli* 6a, 83b; *proroci* 48a; *seli* 78b; *sni* 83a; *srce* 4a, 81a, *srđci* 48a, 48b, 87a; *sviti* 13b (pored *svetu* 13a u istom članku), 109a (pored *svitu* 109b u istom članku), 120b; *templi* 113b; *vrtli* 118a; *zborišti* 26b; *želinji* 66b; *životi* 1b, 75a, 96b; *u mesti pusti* 110a; *na suhi* 93a

b) *DL sg. imenica i pridjeva a-osnova*

- a) *celi/čeli* 11b, 33b, 48b, 51b, 84a, 94b, 96a, 124a; *crikvi* 18b, 32b; *divi* 96b, 97b; *družbi* 96b; *glavi* 17b; *jistini* 32a; *molitvi* 107a; *muki* 67b; *obrovi* 98a (2x); *pečini* 26b; *pokori* 49b; *sili* 65a, 129b; *skupščini* 123a; *slavi* 21b, 28b, 63b; *slugi* 42a; *teploti* 10a; *ženi negovi lipi* 100a

c) *L pl. imenica i GL pl. pridjeva o-osnova*

- a) *delih* 78a, *grisih* 3b, 78a, *mestih* 76b, *udih* 76b; *druzih* 3b, *hudih* 48b, *svitnih* 8a, *vnozih* 8a (2x)

d) *DL ličnih zamjenica i posvojne*

- a) *mani* 2a, 9a (2x), 9b (2x), 11a, 12a, 15a, 16a, 17b i d., *va mni* 17a, 48a; *tebi* 2b, 3a, 5b, 6a, 10a, 13a, 16a, 16b, 17a i d.; *sebi* 7b, 10a, 13a (2x), 15a, 21b, 22a, 22b i d.

e) *Ostali zamjenički i pridjevski morfemi s ě*

- a) I sg. m. i sr. r.: *kim* 26b; *usim* 92a, 126b
G(Ā = G)Lpl.: *ovih* 7a (2x), 78a, 92b, 131a; *onih* 7a, 7b, 50b, 53b, 56a, 78b, 82b, 83a, 83b, 85a, 93a, 117b, 124b; *vsih* 43a, 47a, 48b, 51a, 52b, 53a, 65a, 72a, 73a (2x), 74a, *svih* 64a; *nicih* 86a, 124a; *druzih* 3b, 78a; *vnozih* 78a

D pl.: *onim* 83b; *usim* 60a, 72a, 73a, 73b, 94a

I pl.: *ovimi* 48a; *usimi* 47b, 72a

- d) *vseh* (G pl. — usp. i a)) 53b

⁵⁹ Uz primjere se ne navode prijedlozi, kako se zbog različitih prijedloga ne bi morala ponavljati imenica.

f) *Broj dva, dvi*

- a) NAV ž. r.: *dvi* 1b, 7b, 38b, 85a, 105b; *obedvi* 40b (< obēdvē — s prvim ē > e po JM skali: ē + d + C)⁶⁰

G ž. r.: *dviju* 40a, 44a

d. *Komparativ, superlativ*

- a) *moćnija* 116b, *moćnije* 116b; *stariji* 58a (2x), 59b (3x), *starijemu* 59a, *najstariji* 52b; *svetiju* 72a; *svitliji* 43b; *vašćinija* 79a

Ovdje treba spomenuti i tvorbu od komparativne osnove: *starišina* 53b. Ta imenica inače često ima u istim spomenicima i u istim govorima likove *starišina* i *starešina*, što u pisanim spomenicima može biti posljedica preklapanja jezika predložka i govora prepisivača, ali je to za žive govore teže objašnjivo.⁶¹ Od razmatranih zadarskih spomenika ta je imenica potvrđena s ikavskim refleksom u Zi, ZL i Zo, dok u najmlađega Ba dolazi s mješovitim refleksom s prevagom e (omjer 1:7).⁶²

e. *imenički prilozi i prijedlozi*

- a) *doli* 5a, 53b, 63a, 73a, 82a; *gori* 17b, 50b; *vani* 4a, 60b, 64a, 66a, 70b, 77b, 78a, 78b, 84a, 93a, 93b, 95a; *krozi* 12b (2x), 13b (2x), 15b, 25b, 31b, 37b, 40b, 44a, 46a, 49a, 50a, 53a (2x), 63a (2x), 64a (2x), 76a, 82b (2x), 83a, 95a, 96b, 102b (2x), 103b, 104a, 109a, 111a, 124b, 127a, 129b (2x); *skrozi* 82b; *razmi* 41a, 46a, 52b, 72a, 76a, 101b, 105b, 115a, 120b, 129a

Zaključak

Kad se govori o ŽSO kao jezičnom spomeniku, treba imati na umu troje: prvo, da je tekst koji je do nas došao prijepis znatno starijeg predložka; drugo, da je prepisivač vjerojatno stranac koji nije najbolje razumio predložak, i treće, da se predložak sastoji od dva prijevoda istoga latinskog izvora. To znači: prvo, budući da je rukopis ŽSO iz vremena oko 1400. godine, njegov predložak seže u duboko 14. stoljeće;⁶³ drugo, da prepisivač nije utjecao na jezične crte spomenika (a vrlo je

⁶⁰ Ba ima samo *obe*. — J. Lisac (1979), str. 53.

⁶¹ Usp. npr. M. Hraste (1935), str. 7.

⁶² V. Jakić-Cestarić (1957), str. 412; S.N. Manojlović (1983), str. 183; G. Ružičić (1930), JF 9, str. 45; J. Lisac (1979), str. 57.

⁶³ Po nekim pogreškama i nejasnoćama u tekstu ŽSO može se zaključiti da je predložak mjestimično već bio dosta oštećen i slabo čitljiv.

ograničen i njegov utjecaj na grafijsko–ortografska obilježja), i treće, da u jezičnoj analizi imamo posla s govorom dvaju prevodilaca. Već je istaknuto da spomenik po svojim jezičnim crtama pripada srednjočakavskom ikavsko–ekavskom govornom tipu, za koji se pretpostavlja da pripada zadarskom jezičnom krugu. Razlike u jeziku dvaju prevodilaca na prvi pogled nisu uočljive. Zapažaju se tek u preciznom popisu jezičnog materijala.

Kako su u spomeniku prisutni i neki tragovi crkvenoslavenske jezične tradicije, zaključuje se da je mogao nastati u nekom skriptoriju u Zadru, gdje se njegovala i glagoljička i latinička pismenost.⁶⁴ Drugi dokaz za Zadar mogao bi biti sam sastav spomenika: dva prijevoda istoga latinskog izvora sa svojim mjestimično početničkim prevodilačkim pogreškama upućuju na školu učenja latinskoga, a takva je mogla postojati u velikom kulturnom središtu kakvo je Zadar. I stranac kao pisar rukopisa upućuje na jedno takvo središte. Samo mjesto nastanka spomenika ne treba, međutim, izjednačavati s mjestom odakle potječu prevodioci, čiji je narodni govor podloga književnomu jeziku teksta, premda su oni najvjerojatnije iz (bliže ili dalje) okolice toga mjesta.

Navedena građa pokazuje da ŽSO što se tiče refleksa jata u glavnini pokazuju pravilnost mješovitog ikavsko–ekavskog refleksa po JM zakonu, ali s analoškim i neanaloškim promjenama u korist ikavizma. Kad se razmotre ekavizmi mješovitih i ekavskih korijensko–leksičkih morfema, vidi se da su jedini ekavizmi mimo JM zakona i mimo analoških izjednačavanja njime uvjetovanih – osim glagola *peti*, koji stoji u opoziciji prema glagolu *piti*, i *obećati*, koji se ubraja među stalne čakavske (i štokavske) ekavizme (ako se uopće radi o refleksu jata) – u leksičkom morfemu *nevěšt-*: *nevesticu* 67b/68a; *nevesteca* 19a, *nevestaca* 114b (< *nevěšťa* – s rijetkim refleksom *ь* > *e* u prvom primjeru pod crsl. utjecajem). Ti leksemi (deminutivi) najvjerojatnije potječu iz vjerskog leksika,⁶⁵ pa pripadaju književno–jezičnoj nadgradnji.

Što se tiče odnosa pojedinih dijelova rukopisa ŽSO (I. dio do str. 40a, II. od 40a), može se utvrditi neznatno veći stupanj ikavizma u drugome dijelu. Pored primjera pravilnog ikavsko–ekavskog refleksa u oba dijela, više dubleta u pravcu ikavizma ima u drugome dijelu. Samo u drugome dijelu dolaze dublete: *prid*, *slid*, *naslido-vati*, *svit*, *svita*, *svitu* (*svět¹⁻*), *svit* (*vět-*), *tilo*, *tilom*, dok u prvome dijelu dolazi jedna dubleta u pravcu ekavizma: *trešće*. I analoških izjednačavanja u pravcu ikavizma ima znatno više u drugome dijelu, ali na taj podatak može utjecati i veći opseg drugoga dijela.

S druge strane, u književnom tekstu, nastalom u određenoj književnoj sredini, osim s lokalnim govorom prevodilaca moramo računati i s njihovim književnoje-

64 E. Hercigonja (1975), str. 133, pomišlja na zadarski skriptorij Sv. Krševana.

65 Pojedine svetice, i redovnice uopće, Isusove su *nevjestice*, a on njihov *nevjestac*. – U AR, knj. VIII, str. 136–137, *nevjestac* je potvrđen samo u djelima s vjerskom tematikom, a *nevjestica* (s. v. I. *nevjestica*) isto tako, odnosno sa stilističkom obojenošću (u M. Vetranovića, M. Držića, V. Došena i narodnim pjesmama).

zičnim nastojanjima. A u tim nastojanjima već je uočen utjecaj crkvenoslavenske tradicije na svim jezičnim razinama,⁶⁶ pa o njemu treba voditi računa i u razmatranju kontinuanata nekadašnjega jata u tekstu spomenika. Taj bi se utjecaj imao očitovati u većem broju ekavizama nego što ih očekujemo u govoru područja nastanka spomenika, budući da je »u literaturi prihvaćeno kao notorno da je u tradiranom crkvenoslavenskom redakcijskom jeziku liturgijskih knjiga izgovor *ě* bio ekavski«. ⁶⁷ Siguran crkvenoslavenski utjecaj može se utvrditi samo u oblikovnim morfemima u imperativu *pridete* 117a i u zamjениčkom L. pl. *vseh* 53b. Primjeri *nevestica* i *nevestac* mogu se tumačiti na leksičkoj razini, ali je sigurno da pripadaju u krug književnojezičnih sredstava. Tome se ne protivi ni kasnija njihova upotreba u živim narodnim govorima. Međutim, kao crkvenoslavenski utjecaj možda se mogu tumačiti oni ekavizmi koji se, naoko bez ikakva razloga, javljaju u tekstu uz ikavske dublete, s time da ikavske predstavljaju živi govor, a ekavske svijest o tome kako bi u književnom jeziku trebalo biti.

Navedena tablica odnosa jatovskih korijensko-leksičkih morfema u ŽSO i ostalim spomenicima zadarskoga jezičnoga kruga pokazuje (uz izuzetak gotovo posve ikavskog RZ) rast ikavizma u vremenskom slijedu nastajanja spomenika. Taj je rast i ranije uočen, pa se tumači uglavnom migracijskim kretanjima nakon pada Bosne pod Turke.⁶⁸ Jasno je da takav migracijski utjecaj ne dolazi u obzir za starije spomenike, kao što su ZL i PM, ako se o njemu u mlađima i može govoriti. Stoga se uz prostornu tendenciju rasta ikavizma na potezu sjeverozapad–jugoistok možda može pomišljati i na njegovu vremensku tendenciju unutar samog jezičnog sustava, koju su kasnija migracijska kretanja samo poduprla.

Ako se prihvati mišljenje da su oblikovni morfemi znatno bolji pokazatelj sustava od korijensko-leksičkih⁶⁹ (među leksičke mogu se ubrojiti i čitave kategorije nekih tvorenica – tako npr. prilozi u kojima se ukrštaju sufixi *-dě* i *-de*) i da s druge strane dio ekavizma pokazuje književnojezični napor u oblikovanju teksta, onda su upravo ikavske kontinuantе jata bolji pokazatelj onodobnog stanja u jeziku koji je podloga tekstu ŽSO, a ono je ikavskije nego što se u prvi mah čini.

Većina mogućnosti ostvaraja jata zabilježenih u ŽSO postoji i u novije vrijeme i na zadarskim otocima i na Rabu, gdje su ŽSO nađena, ali razdioba se nigdje posve ne podudara sa ŽSO.⁷⁰ U novijem dijalektološkom materijalu mnogi korijensko-leksički morfemi iz ŽSO nisu potvrđeni, te detaljna usporedba nije ni moguća. Osim toga, u ŽSO ima i nekih ikavizama kojih danas na otocima nema (ili nisu zabilježeni), ali i obratno. Stoga je prema sadašnjem stanju istraženosti otočkih govora teško preciznije odrediti ishodišni govor (govore) ŽSO. Ipak, raščlamba refleksa jata u ŽSO potvrđuje polaznu pretpostavku da on najvjerojatnije pripada

66 E. Hercigonja (1975), str. 134–136; D. Malić (1989b, 1990).

67 E. Hercigonja (1983), str. 4, bilj. 8.

68 Usp. S.N. Manojlović (1983).

69 Vidi o tome: M. Moguš (1968), str. 51.

70 V. Jakić-Cestarić (1957), str. 413–419; S.N. Manojlović (1970), str. 160–164; B. Finka (1977), str. 88–90; M. Kušar (1894), str. 2–3.

zadarskom jezičnom krugu. Nešto veći broj ekavizama u odnosu na ostale spomenike toga kruga ukazuje na to da su prevodioci obaju predložaka ŽSO bili sa sjevernijeg (sjeverozapadnijeg) dijela zadarskog otočja, dok je sam spomenik, kao što pokazuju navedene kulturološke činjenice, sigurno nastao u Zadru kao razvijenom kulturnom i književnom središtu.

Spomenuti tragovi glagoljičke crkvenoslavenske tradicije u tekstu ŽSO uključuju taj spomenik u krug onih spomenika koji dokazuju u više navrata utvrđene veze hrvatske latiničke vjerske književnosti s hrvatskim crkvenoslavenskim nasljeđem.⁷¹ Jezik hrvatske redakcije crkvenoslavenskog jezika nije se u tolikoj mjeri razlikovao od narodnoga da bi bio nepremostiva prepreka razumijevanju, a potrebe komunikacije zahtijevale su i poznavanje obaju pisama.⁷² U vrijeme kada je bilo malo knjiga, nisu se mogle zanemarivati ni one koje su se upotrebljavale u glagoljaškoj sredini, naročito one vjerskopoučnoga sadržaja. Osobito to vrijedi za razdoblja kada katolička crkva nije inzistirala na heretičnosti slavenskog bogoslužja i njemu pripadnog pisma. Knjige su se prenosile, prerađivale, dotjerivale prema potrebama, znanju i mogućnostima, a književni jezik s nekoliko stotina godina dužom tradicijom postao je uzor književnojezičnog izražavanja na narodnom jeziku.

Kratice

A – akuzativ

adv. – adverb

akt. – aktiv, aktivni

anal. – analogija, analogijom

aor. – aorist

AR – Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, JAZU, Zagreb 1880–1976.

Ba – Juraj Baraković (prema: J. Lisac /1979/)

Bu – Šimun Budinić (prema: V. Jakić–Cestarić /1957/)

C – konsonant

crsl. – crkvenoslavenski

D – dativ

du. – dual

f. – imenica ženskoga roda

G – genitiv

gl. – glagol, glagolski

graf. – grafija

I – instrumental

im. – imenica

⁷¹ Početni su poticaj u tom smislu radovi F. Fanceva (1934, 1937).

⁷² O poligrafičnosti dalmatinskih skriptorija vidi u: V. Novak (1955, 1957).

- imper. – imperativ
impf. – imperfekt; imperfektivni glagol
inf. – infinitiv
JF – Južnoslovenski filolog, Beograd
JM – Jakubinski–Meyerov
komp. – komparativ
L – lokativ
l. – lice
lat. – latinski
m. – muški; imenica muškoga roda
N – nominativ
n. – imenica srednjega roda
odn. – odnosno
Oi – isprave 15–16. st. sa zadarskih otoka (prema V. Jakić–Cestarić /1957/)
pas. – pasiv, pasivni
pf. – perfektivni glagol
pjV – prednjojezični vokal
pl. – plural
PM – »Prikazanje o sv. Margariti« (prema: V. Jakić–Cestarić /1957/)
pogr. – pogrešno
prep. – prepozicija
prez. – prezent, prezentski
ptc. – particip
r. – rod
RZ – »Red i zakon« iz 1345. (prema: D. Malić /1977/)
sg. – singular
sjV – stražnjojezični vokal
sr. – srednji
st. – stoljeć
stsl. – staroslavenski
supst. – supstantivizirano
umj. – umjesto
usp. – usporedi
v. – vidi
Zi – isprave 15–16. iz zadarskog zaleđa (prema: V. Jakić–Cestarić /1957/)
ZL – »Zadarski lektionar« (prema: S.N. Manojlović /1983/)
Zo – »Planine« Petra Zoranića (prema: G. Ružičić /1930/, JF 9)
ž. – ženski
ŽSO – »Žića sv. otaca«

UPOTRIJEBLJENA LITERATURA

1. Belić, Aleksandar (1909): *Zamětki po čakavskimъ govoramъ*, Izv. Imper. akad. naukъ, tom XIV, knj. 2, S. Peterburg 1909, str. 181–266. (posebno izdanje: 1–86).
2. Belić, Aleksandar (1931): *Mieczysław Małeckı, Praskow. ě w ikawsko-ekawskich dialectach Istriji srodkowej. Archivum neophilologicum (Polska Akademia Umiejętności) I (1929–1930), 13–26*, Južnoslovenski filolog, knjiga X, sv. 1–3, Beograd 1931, str. 212–214.
3. Bošković, Radoslav (1968): *Osnovi uporedne gramatike slovenskih jezika I*, Beograd 1968.
4. Brozović, Dalibor (1959): *Dva priloga proučavanju Petra Zoranića. 1. O »Planinama« kao izvoru za jezična istraživanja*, Zadarska revija, god. 8, Zadar 1959, str. 70–79.
5. Brozović, Dalibor (1969): *Djelo Petra Zoranića u razvitku jezika hrvatske književnosti*, Zadarska revija, god. XVIII, Zadar 1969, str. 477–494.
6. Brozović, Dalibor (1975–1976): *O suvremenoj zadarskoj miksoglotiji i o njezinim društeno–povijesnim i lingvističkim pretpostavkama*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, 14–15, Zadar 1975–1976, str. 49–63.
7. Brozović, Dalibor (1979): *O Barakovićevu jeziku u zadarskom književnom krugu*, Jurju Barakoviću o tristopedesetj obljetnici smrti, Posebno izdanje »Zadarske revije«, Zadar 1979, str. 23–37.
8. Cronia, Arturo (1927–1928): *Grada o božavskom narječju*, Južnoslovenski filolog, knj. VII, Beograd 1927–1928, str. 69–110.
9. Damjanović, Stjepan (1979): *Refleksi jata u korizmenjaku Koluvićeva zbornika*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, 16, Zagreb 1979, str. 13–31.
10. Finka, Božidar (1977): *Dugootočki čakavski govori*, Hrvatski dijalektološki zbornik, knj. 4, Zagreb 1977, str. 7–178. — o ě na str. 87–90.
11. Hamm, Josip [– Hraste, Mate – Guherina, Petar] (1956): *Govor otoka Suska*, Hrvatski dijalektološki zbornik, knjiga 1, Zagreb 1956, str. 7–215. — o ě na str. 23–24, 71–75.
12. Fancev, Franjo (1934): *Latinički spomenici hrvatske crkvene književnosti 14 i 15 v. i njihov odnos prema crkvenoslovenskoj književnosti hrvatske glagolske crkve*, u: *Vatikanski hrvatski molitvenik i Dubrovački psaltir*, Djela JAZU, knj. XXXI, str. I–CXII.
13. Fancev, Franjo (1937): *Stara hrvatska književnost u našim srednjoškolskim udžbenicima*, Hrvatska revija, god. X, Zagreb 1937, str. 580–604.
14. Hercigonja, Eduard (1975): *Srednjovjekovna književnost*, u: *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 2, Zagreb (1975).
15. Hercigonja, Eduard (1983): *Prilog istraživanju ikavsko-ekavske zakonitosti u čakavštini 15. stoljeća*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, 18, Zagreb 1983, str. 1–42.
16. Hraste, Mate (1935): *Čakavski dijalekat ostrva Hvara*, Južnoslovenski filolog, knj. XIV, Beograd 1935, str. 1–15.
17. Hraste, Mate (1964): *O govoru Zadra i okolice*, Zadar – Zbornik, MH, Zagreb 1964, str. 443–455.
18. Ivić, Pavle (1958): *Osnovnye puti razvitija serbohrvatskogo vokalizma*, Voprosy jazykoznanija, god. 7, br. 1, Moskva 1958, str. 3–20.
19. Ivšić, Jelka (1931): *Ě u senjskom govoru*, Južnoslovenski filolog, knj. X, Beograd 1931, str. 171–178.
20. Ivšić, Stjepan (1939): *Nekoliko napomena uz starohrvatski tekst »Žića sv. otaca«*, Starine, JAZU, Zagreb 1939, str. 225–251.
21. Jakić–Cestarić, Vesna (1957): *Refleks jata na sjevernodalmatinskim otocima*, Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. III, Zagreb 1957, str. 407–422.
22. Jakubinskij, L. (1925): *Die Vertretung des urskav. ě im Čakavischen*, Zeitschrift für slavische Philologie, sv. 1, Leipzig 1925, str. 381–396.
23. Kušar, Marcel (1894): *Rapski dijalekat*, Rad JAZU, knj. CXVIII, Zagreb 1894, str. 1–54. — o ě na str. 2–3.

D. MALIĆ, REFLEKSI JATA U »ŽIĆIMA SVETIH OTACA«

24. Lisac, Josip (1979): *Refleksi jata u jeziku J. Barakovića u usporedbi s jezikom P. Zoranića*, Jurju Barakoviću o tristopedesetoj obljetnici smrti, Posebno izdanje »Zadarske revijek«, Zadar 1979, str. 39–60.
25. Małecki, Mieczysław (1929–1930): *Prastów. ě w ikawsko—ekawskich dialectach Istrji srodkowej*, Archivum neophilologicum, I, Warszawa 1929–1930, str. 13–26.
26. Malić, Dragica (1977): »*Red i zakon*« *zadarskih dominikanki iz 1345. godine*, Rasprave Instituta za jezik, knj. 3, Zagreb 1977, str. 59–128. — o ě na str. 82–85.
27. Malić, Dragica (1987): *Slogotvorni r i l u starohrvatskom latiničkom rukopisu »Žića sv. otaca«*, Rasprave Zavoda za jezik, knj. 13, Zagreb 1987, str. 55–63.
28. Malić, Dragica (1888a): *Porijeklo i značenje riječi efe/efse iz »Žića sv. otaca«*, Rasprave Zavoda za jezik, knj. 14, Zagreb 1988, str. 105–112.
29. Malić, Dragica (1988b): *Povaljska listina kao jezični spomenik*, Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva 17, Zagreb 1988.
30. Malić, Dragica (1989a): *Grafija i pravopis hrvatskog latiničkog rukopisa 14. stoljeća »Žića sv. otaca«*, Rasprave Zavoda za jezik, knj. 15, Zagreb 1989, str. 129–177.
31. Malić, Dragica (1989b): *Crkvenoslavenska jezična tradicija u hrvatskim latiničkim rukopisima 14. stoljeća*, referat održan na Naučnom skupu »Proučavanje srednjovekovnih južnoslovenskih rukopisa« (Treća međunarodna hilandarska konferencija), SANU, Beograd 28–30. III. 1989. (predan za tisak u zborniku referata).
32. Malić, Dragica (1990): *Tragovi glagoljičke tradicije u starohrvatskom latiničkom rukopisu »Žića sv. otaca«*, članak predan u tisak za jubilarni zbornik u povodu 80–obljetnice akad. Lászla Hadrovicsa u Mađarskoj akademiji znanosti, Budimpešta 1990.
33. Manojlović, Svetozar (1964): *Ekavizmi u zadarskim tekstovima XIV—XVII stoljeća*, Radovi Naučnog društva SR Bosne i Hercegovine, knj. XXIV, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knj. 8, Sarajevo 1964, str. 95–106.
34. Manojlović, Svetozar N. (1970): *Sudari ekavizama i ikavizama na ostrvu Silbi*, Radovi ANUBiH, knj. XXXVIII, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 13, Sarajevo 1970, str. 153–183.
35. Manojlović, Svetozar N. (1983): *O supstitutima glasa jat (ě) u Zadarskom lektionaru i u čakavštini uopće*, Južnoslovenski filolog XXXIX, Beograd 1983, str. 179–196.
36. Meyer, Karl H. (1929): *Untersuchungen zur Čakavština der Insel Krk (Veglia)*, Slavisch-baltische Quellen und Forschungen, sv. 3, Leipzig 1929, str. 1–135.
37. Miklosich, Franz (1862–1865): *Lexicon palaeoslovenico—graeco—latinum*, Vindobonae 1862–1865.
38. Moguš, Milan (1966): *Današnji senjski govor*, Senjski zbornik, knj. 2, Senj 1966, str. 5–152. — o ě na str. 31–36.
39. Moguš, Milan (1968): *Jezični elementi Držićeva »Dunda Maroja«*, Umjetnost riječi, god. 12, br. 1, Zagreb 1968, str. 49–62.
40. Moguš, Milan (1977): *Čakavsko narječje*, Zagreb 1977.
41. Moguš, Milan (1982): *Čakavština Opatijskog krasa*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, 17, Zagreb 1982, str. 1–14.
42. Novak, Viktor (1955): *Beneventana*, Enciklopedija Jugoslavije JLZ, sv. 1 (I. izdanje), Zagreb 1955, str. 439–440.
43. Novak, Viktor (1957): *Paleografija i slovensko—latinska simbioza*, Istoriski časopis, VII, SANU, Beograd 1957, str. 1–19.
44. Premuda, Vinko (1939): *Starohrvatski latinički rukopis »Žića sv. otaca«*, Starine, knj. XL, JAZU, Zagreb 1939, str. 103–110.
45. Rešetar, Milan (1898): *Primorski lektionari XV. vijeka*, Rad JAZU, knj. CXXXIV i CXXXVI, Zagreb 1898, str. 80–160. i 97–199. — o ě knj. CXXXIV, str. 109–141.
46. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb 1880–1976.
47. Ružičić, Gojko S. (1930): *Jezik Petra Zoranića. Zadarski dijalekat u početku XVI veka*, Južnoslovenski filolog, knj. IX, Beograd 1930, str. 1–92. i knj. X, Beograd 1931, str. 1–90. — o ě knj. IX, str. 43–72.

48. Sadnik, L. — Aitzetmüller, R. (1955): *Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten*, 'S-Gravenhage 1955.
49. Stieber, Zdzisław, *Jak brzmialo prastowiańskie jat?*, Prace Filologiczne, XVIII/2, PWN, Warszawa 1964, str. 131-137.
50. Šepić, Ante (1953): *Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih*, Rad JAZU, knj.295, Zagreb 1953, str. 5-40. — o *ě* na str. 19-22.
51. Štefanić, Vjekoslav (1964): *Transit sv. Jeronima u starijem prijevodu*, Radovi Staroslavenskog instituta, knj. 5, Zagreb 1964, str. 99-161. — o *ě* na str. 111-115.
52. Vrana, Josip (1951): *Hrvatskoglagoljski blagdanar. Studija o pravopisu, jeziku i podrijetlu novljanskog rukopisa iz godine 1506*, Rad JAZU, knj. 285, Zagreb 1951, str. 95-179. — o *ě* na str. 11-125.

RÉSUMÉ

LES REFLETS DU YAT DANS LES «VIES DES SAINTS PÈRES»

Les «Vies des saints pères» représentent un des plus anciens textes anciens croates en prose et écrits en lettres latines qui nous offre en abondance des matériaux incotestables pour étudier les reflets du yat, à la différence des manuscrits glagolitiques et cyrilliques en provenance du même ou un peu postérieur temps et à la différence des textes poétiques. Les manuscrits glagolitiques et cyrilliques outre les reflets du yat emploient aussi l'ancien graphème pour noter le yat ce qui ne peut pas être déchiffré pour les parlers ikavo-ékavien mixtes d'une manière sans ambiguïté tandis que dans les textes poétiques les mêmes reflets sont très souvent conditionnés par la rime.

En ce qui concerne la provenance des «Vies des saints pères», elles sont localisées dans la région zaratine. C'est pourquoi les reflets du yat dans les «Vies» sont comparés avec tous les autres monuments zaratins (et un peu plus au large) et sont comparés aussi deux parties du manuscrit entre elles. Les matériaux sont repartis en morphèmes étymo-lexicaux et grammaticaux, portant le yat, et il y est discuté en concordance avec la règle de Jakubinski-Meyer.

Quoique dans les «Vies» les morphèmes étymo-lexicaux reflétant l'ikavisme sont prépondérants sur l'ekavisme ou les reflets mixtes, il y a en général plus d'ekavisme que dans les autres monuments zaratins étudiés tandis que dans la première parties du manuscrit il y a un peu plus d'ekavisme que dans la seconde. Les morphèmes grammaticaux (exception faite des participes au reflets ékavien d'après la règle de Jakubinski-Meyer pour la plupart appartenant à la première partie du manuscrit) accusent presque un ikavisme total. L'exception en sont en tout deux formes grammaticales — locatif pronominal pl. *vseh* et la 2ème personne pl. de l'impératif *pridete* — où le reflet *e* sera évidemment sous l'influence du slaven ecclésiastique.

Un tel état en ce qui concerne les reflets du yat, où dans les morphèmes étymo-lexicaux il y a un peu plus d'ekavismes que dans les autres monuments zaratins tandis que dans les morphèmes grammaticaux est prépondérant seulement l'ikavisme, localise le parler des «Vies» un peu plus au nord de la région nord-dalmate. Cependant, étant donné que les «Vies» représentent un texte littéraire qui reflètent aussi des tendances de la langue littéraire, et où il y a aussi de l'influence en provenance du glagolisme ancien slave ecclésiastique sur tous les niveaux, on peut expliquer un certain nombre d'ekavismes par la-dite influence, ce qui veut dire que la base du parler populaire dans les «Vies» serait plus ikavienne que ce qui serait à prétendre au premier moment. Les traducteurs des «Vies» proviennent le plus vraisemblablement de la partie Nord de l'archipel zaratin tandis que le monument lui-même aurait origine à Zadar en tant qu' un centre développé culturel et littéraire. En même temps nous devons faire ressortir que les matériaux portant les reflets du yat en provenance de ce monument peuvent être en tant que matériaux historico-dialectologiques employés avec toute précaution.